

# Podložnost adolescenata vršnjačkom pritisku

---

Škundrić, Sanja

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:248744>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-26**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)



**SVEUČILIŠTE U RIJECI**  
**FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI**  
**ODSJEK ZA PEDAGOGIJU**

**Podložnost adolescenata vršnjačkom pritisku**

*-završni rad-*

**Studentica:** Sanja Škundrić

**Matični broj:** 0269059285

**Studij:** Sveučilišni dvopredmetni preddiplomski studij talijanskog jezika i književnosti i pedagogije

**Mentorica:** prof.dr.sc. Jasminka Zloković

Rijeka, rujan 2015.

## Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Adolescencija.....	4
2.1. Definiranje pojma adolescencije.....	4
3. Vršnjačka grupa.....	7
3.1. Definiranje pojma vršnjačke grupe.....	7
3.2. Važnost i dobrobiti vršnjačke grupe za razvoj pojedinca.....	9
4. Utjecaj vršnjaka/vršnjački pritisak.....	15
4.1. Definiranje pojma vršnjački pritisak.....	15
4.2. Oblici vršnjačkog utjecaja.....	18
4.3. Podložnost adolescenata vršnjačkom pritisku.....	20
4.4. Povezanost roditeljskih odgojnih stilova i podložnosti adolescenata.....	21
5. Prikaz nekih provedenih istraživanja.....	26
5.1. Podložnost adolescenata vršnjačkom pritisku.....	26
5.2. Neke karakteristike mladih s obzirom na podložnost vršnjačkom pritisku.....	32
5.3. Rizično socijalno ponašanje adolescenata u kontekstu vršnjaka.....	37
5.4. Podložnost vršnjačkom pritisku i samopoštovanje kod studenata.....	39
6. Zaključak.....	43
Sažetak.....	45
Summary.....	46
7. Popis literature i ostalih izvora informacija.....	47

## 1. Uvod

Mladi su u razdoblju adolescencije osobito osjetljivi i podložni utjecaju od strane svojih vršnjaka, u potrazi za svojim identitetom i u procesu sazrijevanja u kojem je osobito izražena njihova želja da se osjete prihvaćenima od strane nekog društva. Neki su utjecaji neizbježni, ali i bezopasni, poput utjecaja u stilu odijevanja i frizure. U tim situacijama nije potrebno intervenirati jer su to aspekti u kojima se pojedinac identificira sa svojom grupom vršnjaka. Također, utjecaj vršnjaka može biti i pozitivan, kad grupa povoljno utječe na mlade, na njihovo rizično ponašanje, učeći ih odgovornosti te ih savjetujući i usmjeravajući u pravom smjeru. No, kod nekih se adolescenata javljaju rizična ponašanja kao negativne posljedice vršnjačkog pritiska. Cilj je ovog završnog rada prikazati, na temelju rezultata relevantnih istraživanja, područja najveće i najmanje podložnosti vršnjačkom pritisku i o čemu ona ovise čiji je cilj prevencija. Između ostaloga, u radu će se nastojati razmotriti postoje li, prema rezultatima istraživanja koja se navode, razlike s obzirom na spol i stupanj obrazovanja te postoji li povezanost između podložnosti vršnjačkom pritisku i samopoštovanja adolescenata. Naime, samopoštovanje može utjecati na opću prilagodbu osobe, ponašanje u situacijama iskazivanja vlastitih mogućnosti, odabir socijalnih situacija i sudjelovanje osobe u njima. Vršnjački pritisak kao jedan od oblika vršnjačkog utjecaja, javlja se kao sastavni dio socijalizacije i grupnih procesa. Odnosi među vršnjacima osobito tijekom adolescencije postaju sve važniji, a time raste i potreba da adolescenti čine ono što od njih vršnjaci traže kako bi izbjegli njihovo odbacivanje. Tek se u doba kasne adolescencije razvijaju vlastita vjerovanja i stavovi koji u nešto manjoj mjeri ovise o utjecajima ostalih iz naše okoline. Određene karakteristike mogu olakšati proces utjecanja ili njemu doprinijeti stoga će se kroz ovaj rad, prikazom rezultata relevantnih istraživanja, pokušati analizirati i prikazati u kojoj je mjeri i na koji način samopoštovanje adolescenata povezano s podložnošću vršnjačkom pritisku, budući da je uvriježeno mišljenje da su oni kao društvena bića često pri zadovoljavanju svoje potrebe za prijateljima skloni postati slični onima čiji prijatelji žele biti. Javlja se potreba za konformiranjem sa zahtjevima tih vršnjaka kako bi se izbjeglo njihovo odbacivanje jer adolescenti nisu emocionalno spremni postati neovisni te im vršnjaci služe kao pomoć pri osamostaljivanju. Naime, kako se pojedinca počinje svrstavati u skupinu, on primjećuje i osjeća pritisak da razvije stil, vrijednosti i interese slične onima koje podržava skupina. U radu će se također nastojati dati odgovor na pitanje u kojoj mjeri određene individualne karakteristike pojedinca doprinose vršnjačkom pritisku. Je li presudan način kako pojedinac doživljava sam sebe, kako doživljava svoje vršnjake ili su pak presudni neki

kulturalni čimbenici poput normi društva u kojem živi te individualne razlike poput traženja uzbuđenja, usvojenosti socijalnih normi i percepcija štetnosti sredstava ovisnosti. Na samom početku bit će prikazana različita određenja pojma adolescencije želeći pritom istaknuti kompleksnost njezina jednoznačnog definiranja. Potom će se definirati pojam vršnjačke grupe kao važnog čimbenika u životu adolescenata te istaknuti njezina važnost za razvoj svakog pojedinca. Osim toga, u radu će se definirati vršnjački pritisak i objasniti oblici vršnjačkog utjecaja, a poseban će se naglasak staviti na povezanost roditeljskih odgojnih stilova i podložnosti adolescenata vršnjačkom pritisku. Na kraju rada navest će se rezultati relevantnih istraživanja iz područja podložnosti adolescenata vršnjačkom pritisku kako bi se prikazale karakteristike mladih koje povećavaju njihovu podložnost i ukazalo na rizična socijalna ponašanja adolescenata u kontekstu vršnjaka s ciljem njihove uspješnije prevencije.

## 2. Adolescencija

### 2.1. Definiranje pojma adolescencije

Riječ adolescencija potječe od latinske riječi *adolescere*, što znači “odrastati” ili “postajati zreo“ (Kuzman, 2009 ). Adolescencija predstavlja vrijeme prilagodbe, mijenjanja, prelaska iz jednoga životnog razdoblja u drugo, vrijeme kada se napušta nezrelost djetinjstva, a mogućnosti i izazovi odrasle dobi nisu još dohvatljivi i sagledani. Adolescencija je razdoblje između početka puberteta i odrasle dobi. Najčešće započinje između 11. i 13. godine pojavom sekundarnih spolnih karakteristika i traje kroz tinejdžerske godine sve do 18-20 godina kada završava razvoj do odrasle osobe (Kuzman, 2009 ). U tom se razdoblju događaju intenzivne tjelesne, psihološke, emocionalne i osobne promjene. U Encyclopediji Britannici navodi se da je adolescencija razdoblje života (prosječno između 12. i 20. godine) za koje su karakteristične fiziološke promjene, razvoj osobne seksualnosti, naponi za izgrađivanje identiteta i progresija od konkretnog k apstraktnom razmišljanju. Adolescencija se katkad smatra prijelaznim razdobljem u kojem se mladi počinju odvajati od roditelja, no još nemaju definiranu ulogu u društvu te se često smatra emocionalno vrlo intenzivnim i nerijetko stresnim razdobljem.

Postoje mnogobrojne definicije adolescencije, a razni autori različito određuju pojam adolescencija, no varijacije u njezinu definiranju su neznatne.

„Adolescencija je individualno specifičan proces psihofizičkog i socijalnog formiranja ličnosti, u kojemu se pojedinac osposobljava za normalno obavljanje svojih spolnih, radnih i kulturno specifičnih uloga“ (Ule, 1987:19 ). Ilišin (1999) definira adolescenciju kao doba obilježeno izmjeničnim konformizmom i ekstremizmom u ponašanju te manifestiranjem i vjernosti i pobune jer upravo u tom životnom razdoblju čovjek najintenzivnije reagira na različite utjecaje iz okoline, stoga je doba adolescencije izrazito obilježeno i potrebom za identifikacijom, tj. traganjem za ljudima koji mogu poslužiti kao uzor. Natsuaki i sur. (2009, prema Đuranović, 2014 ) definiraju adolescenciju kao vrijeme obilježeno promjenama, razdoblje tijekom kojeg adolescenti prolaze značajne biološke, psihološke i socijalne transformacije. Wolff i Crockett (2011) adolescenciju slikovito opisuju kao životnu pozornicu na kojoj je vrlo vjerojatno da će pojedinci učestalije sudjelovati u rizičnim aktivnostima nego u nekim drugim fazama svog života, a to je potencijalno opasno i može imati dugoročne posljedice. Zloković (2010) definira adolescenciju kao životni period “ranjivosti” i mnogih rizika kao i vrijeme kada mladi na različite načine pokušavaju uspostaviti “neovisnost” od svojih roditelja kroz rano stupanje u seksualne odnose, konzumiranje duhana, alkohola,

opijata, bijeg od roditelja (i nastavnika) te mnoga druga rizična ponašanja kojima se krše društvene norme i razvijaju negativne posljedice kod djece i adolescenata. Perry i Pauletti (2011) određuju adolescenciju nemilosrdnim razdobljem koje adolescente suočava s brojnim izazovima kao što su: nagle promjene njihova tijela, upravljanje seksualnim interesima, formiranje novih vrsta odnosa te planiranje akademske budućnosti. Tanti i sur. (2011, prema Đuranović, 2014 ) navode kako se tijekom adolescencije događa prijelaz iz osnovne u srednju školu, ali i iz srednje škole na fakultet čime se drastično mijenja društveni svijet adolescenata i oni se suočavaju s heterogenim socijalnim situacijama, novim društvenim skupinama, ulogama i očekivanjima, a sve te nove socijalne situacije značajno utječu na razvoj socijalne kompetencije i socijalnog identiteta mladih. Naime, ulaskom u razdoblje adolescencije vršnjački odnosi postaju sve važniji te adolescenti provode sve više vremena s vršnjacima.

Adolescencija je životno razdoblje u kojem se javljaju i emocije vezane za spolnost i ljubav. Mladi su skloni seksualnim mislima i fantazijama, a svoju spolnost otkrivaju uglavnom eksperimentiranjem. Adolescencija je i doba prvih ljubavi. One su vrlo važne jer se mladi u vezi prvi put moraju nositi kao pripadnici određenog spola te na taj način učvršćuju svoju spolno specifičnu ulogu i vlastiti spolni identitet (Hodžić i sur., 2003 ). Prema Perry i Pauletti (2011) tijekom srednje i kasne adolescencije formiraju se prva prava prijateljstva. Kriterij za izbor prijatelja nisu više vanjski izgled i popularnost neke osobe, nego njezine karakterne crte i slični interesi te su u adolescentskim prijateljstvima zapažene razlike s obzirom na spol. Naime, djevojačka prijateljstva obično su istospolna i odlikuje ih veća intimnost, brižnost, povjeravanje tajni i čuvstvena međuovisnost, dok muška prijateljstva obilježava više natjecanje, rizične aktivnosti te uzbuđenje.

Jedan od najvećih izazova na koji mladi moraju odgovoriti u adolescentskom razdoblju jest izgradnja vlastita identiteta. On ovisi o mnogim individualnim i društvenim čimbenicima, a pri potrazi i utvrđivanju osobnog identiteta značajnu ulogu imaju vršnjačke grupe (Pollard, 1985, Cullingford i Morrison, 1997 i Tanti i sur., 2011, prema Đuranović, 2014). Lacković-Grgin (2006) ističe da konformiranje s očekivanjima vršnjaka pomaže mladima ustvrditi koje im uloge najviše odgovaraju, a znanstvena istraživanja potvrđuju da jaka grupna identifikacija pomaže adolescentima prilikom formiranja identiteta, izgradnje samopoštovanja kao i pri razvoju sposobnosti da se uspješno nose s razvojnim problemima tijekom adolescencije (Palmonari i sur., 1990 i Tanti i sur., 2011, prema Đuranović, 2014 ).

Nadalje, Kuzman (2009) govori o adolescenciji kao vremenu povećane ranjivosti i stresa, ali isto tako i vremenu čudesnih saznanja i doživljaja. Neki kroz te promjene prolaze burno, a drugi relativno suzdržano i hladno. Adolescencija može biti i razdoblje usamljenosti,

zabrinutosti ili prebrzog sazrijevanja i preuzimanja odgovornosti odrasle dobi. Katkad se od nje želi pobjeći, katkad postoje nevolje s obitelji, školom, društvom, ovisnostima, ponekad se umjesto pomoći nailazi na nezainteresiranost i ravnodušnost. No, najčešće je, navodi Kuzman (2009) adolescencija uzbuđljivo razdoblje stjecanja novih spoznaja i iskustava, vrijeme traženja, otkrivanja i dokazivanja u zamršenome društvenom okruženju novih prijateljstava, novih osjećaja i različitih očekivanja i odgovornosti. Kod nekih se javljaju nepredvidive reakcije i nesavladivi osjećaji, pjesnička preosjetljivost, usponi i padovi koje je teško razumjeti i objasniti, ali postoje i mirna razdoblja, ispunjena svakodnevnim aktivnostima i zadovoljnom uklopljenošću u osobnu svakodnevnicu. Na osnovu spomenutog autorica navodi kako: „Adolescencija nije ni djetinjstvo ni odraslo doba, već vrijeme odrastanja, te se možda može bolje definirati kao razdoblje u kojem se nešto “nije” nego kao doba u kojem se nešto postaje“ (Kuzman, 2009:151 ) te ističe koliko je zahtjevno jednoznačno definirati početak i kraj adolescencije. Naime, dok je početak adolescencije uglavnom određen biološkim značajkama osobe, završetak adolescencije nije moguće odrediti s pomoću bioloških karakteristika, budući da nema bioloških ili fizioloških znakova koji bi jasno definirali prestanak sazrijevanja i prelazak u odraslu dob, međutim, zakonodavstvo je u svim državama postavilo dobnu granicu kada pojedinac stječe prava odrasle osobe te u većini zemalja postoje socijalni kriteriji zrelosti kao što su: osamostaljivanje od roditelja, završetak naobrazbe, osnivanje obitelji, zapošljavanje i privređivanje za samostalan život. Socijalna zrelost tako više ili manje jasno definira završetak adolescencije i prelazak iz uloge učenika u ulogu zaposlenika, iz uloge djeteta u ulogu roditelja, iz uloge uzdržavanog u ulogu onog koji privređuje.

Osim postizanja biološke zrelosti, glavne razvojne zadaće adolescencije u razdoblju sazrijevanja su izgrađivanje sebe kao zrele ličnosti (prihvatanje vlastite osobe i vlastitog tijela, prihvaćanje muške odnosno ženske uloge u društvu, izgrađivanje i stjecanje etičkih i moralnih vrijednosti, razvijanje osobnog stava i ideologije) te niza novih odnosa (postizanje emocionalnog osamostaljenja od roditelja, izgrađivanje novih i zrelijih odnosa s vršnjacima obaju spolova, postizanje socijalno odgovornog ponašanja, priprema za brak, roditeljstvo i ekonomsku samostalnost). Prelaskom iz djetinjstva u tinejdžerske godine novostečena rastuća nezavisnost od obitelji praćena je pomakom pažnje od obitelji prema grupi vršnjaka i aktivnostima u grupi ili široj zajednici vršnjaka. Mladi su, do neke mjere, da bi bili prihvaćeni u željenoj grupi, pripravnici na prvi konformizam u životu, to jest, na odustajanje od vlastitih želja ili stavova za volju grupe i na prilagodbu pravilima grupe kao cjeline. Pritisci vršnjaka mogu biti različiti, od načina provođenja slobodnog vremena pa sve do toga da se u grupi



podijeli i ono što je nedopušteno ili nepoželjno kao eksperimentiranje alkoholom ili drogama (Kuzman, 2009 ).

Za adolescenciju, dakle, možemo reći da se radi o veoma intenzivnom i često burnom periodu u životu svakog pojedinca. Iz navedenih se definicija uočava da je izuzetno teško ponuditi jednoznačno i sveobuhvatno određenje pojma adolescencije kao i njezinog početka i kraja. Definicija je mnogo, međutim, razlike između njih su neznatne. Sve ukazuju na kompleksnost pojma kojeg određuju. Tako se adolescencija prezentira kao vrijeme odrastanja kroz koje svaka osoba prolazi na svoj način. Neki se referiraju na taj dio života kao na razdoblje obilježeno izrazitim stresom, ranjivošću, usamljenošću, dok drugi o njemu govore sa sjetom prisjećajući ga se kao veoma uzbuđljivog razdoblja, ispunjenog stjecanjem novih spoznaja, iskustava, i ponajviše prijateljstava. Uočava se da je za adolescente karakteristično njihovo konstantno traganje za identitetom, za izgrađivanjem sebe kao individue pri čemu im značajno pomaže grupna identifikacija jer se radi o periodu života u kojemu je snažna njihova želja i potreba za independizacijom od svojih roditelja stoga oni tragaju za uzorima iz svoje okoline na koje se mogu ugledati.

### **3. Vršnjačka grupa**

#### **3.1. Definiranje pojma vršnjačke grupe**

Rot (1983) navodi kako je vršnjačka grupa posebna mala grupa u kojoj su članovi emocionalno povezani kao i u obiteljskoj grupi. Vršnjačka grupa utječe na socijalizaciju i razvoj identiteta adolescenta omogućavajući mladoj osobi da istraži osobne interese i nesigurnosti, zadržavajući pritom osjećaj pripadnosti i kontinuiteta s grupom prijatelja. Vršnjačka grupa obično se sastoji od pojedinaca koji pokazuju slične obrasce ponašanja i osobine ličnosti. Na primjer: adolescenti koji pripadaju istoj grupi vršnjaka mogu slijediti sličan stil života i norme, uključujući i sudjelovanje u sličnim rizičnim ponašanjima kao što su pušenje, konzumacija alkoholnih pića i delinkvencija (Sussuman i sur., 2007 ). Evans i suradnici (2006) ističu kako vršnjačka socijalizacija predstavlja učinak postojećih društvenih odnosa na formiranje društvenih normi. Socijalizacijom vršnjačka grupa prihvaća adolescente koji posjeduju karakteristike slične onima grupe, a adolescent kako bi bio prihvaćen preuzima stavove i ponašanja grupe.

Zvonarević (1981, prema Rot,1983 ) navodi karakteristike vršnjačkih grupa u adolescenciji:

- grupe se formiraju na temelju uzajamne privlačnosti članova

- veze uspostavljene unutar grupe su vrlo čvrste
- grupe su stabilnije (u odnosu na razdoblje djetinjstva)
- unutar grupe, položaj se gradi vlastitom aktivnošću
- ne postoji formalizirana hijerarhija vodstva i moći već postoji više pojedinaca od kojih svaki ima veći udio u nekoj aktivnosti
- vidljivo je konformiranje s normama grupe uz istovremeno rigidan antikonformizam u odnosu na norme odraslih
- osoba može biti član nekoliko grupa
- naglasak je na zajedničkim aktivnostima odnosno načinu provođenja slobodnog vremena
- grupa vršnjaka je prostor u kojem se zadovoljavaju određene potrebe (nadasve pripadnost i druženje te želja za samostalnošću)
- vršnjačka grupa je kontekst u kojem se uče mnoge životno važne stvari: socijalne vještine, različite spoznaje od seksualnosti do društveno nepoželjnih ponašanja kao (npr. pušenje, skitanje, konzumiranje alkohola i drugih lakih ili teških sredstava ovisnosti, ulaganje u verbalne i/ili fizičke sukobe)
- vršnjačka grupa je mjesto stjecanja iskustva s pripadnicima suprotnog spola odnosno početak tzv. romantičnih veza
- važan element druženja je razgovor o aktualnim temama kao što su odnos s odraslima, odnos među spolovima, odnos prema pravilima i dr.
- u srednjoj adolescenciji fokus je na odijevanju i ponašanju
- u kasnoj adolescenciji fokus je više na individualnim odnosima i postizanju autonomije

Iz navedenog se može zaključiti kako vršnjačke grupe imaju veliku ulogu u odrastanju adolescenata. Štoviše, vršnjaci služe kao referentni okvir koji definira, održava, objašnjava i provodi norme u dijadnim i grupnim okruženjima, a vršnjačke grupe kao okruženje i pojedinci s kojima se ostvaruju značajni odnosi mogu imati i izrazito pozitivan utjecaj na razvoj osobe. One omogućavaju vježbanje socijalnih ponašanja koja vode ka kognitivnoj i socijalnoj kompetentnosti, kao i eksperimentiranje s ulogama što rezultira razvojem identiteta (Eder, 1995, prema Forko, 2012 ). Rot (1983) dalje naglašava kako unutar vršnjačke grupe dominiraju osjećaj simpatije u međusobnim odnosima te zajednička iskustva na temelju zajedničkih aktivnosti koje uglavnom spadaju u sferu slobodnog vremena. S godinama se povećava važnost grupe kao mjesta za druženje s vršnjacima: grupa pruža identitet i

zadovoljstvo. Naime, druženje i bivanje s vršnjacima važan je dio odrastanja svih ljudi. U društvu vršnjaka raste se i razvija kroz igru, zabavu, zajedništvo i dijeljenje. Karcher (2005, prema Jeđud, 2007 ) govori kako se djeca prirodno okupljaju u vršnjačke grupe te vršnjake naziva kulturalnim ambasadorima. Vasta, Haith i Miller (1998) vršnjačku grupu, uz obitelj i susjedstvo smatraju univerzalnom socijalnom arenom budući da su upravo obitelj i vršnjačka grupa za većinu djece najvažniji mikrosustavi unutar kojih se razvijaju. Prema Lacković-Grgin (1994) paralelno s dobi djeteta povećava se i količina vremena koju provodi s vršnjacima kako u formalnim grupama (vrtić, škola) tako i u neformalnim (društvo u susjedstvu). Odnosno, kako raste, dijete osim svoje primarne socijalizacijske sredine- obitelji, ulazi u druge sustave i sredine kao što su susjedstvo, vrtić, škola, institucije slobodnog vremena. U tim drugim sredinama pojačano se susreće s vršnjacima i oni preuzimaju tu važnu ulogu socijalizacijskih resursa.

Uočava se, dakle, da se tijekom adolescencije povećava važnost utjecaja vršnjaka kao i količina vremena provedenog s njima. U ovom periodu traganja za identitetom i osamostaljivanja od obitelji adolescenti traže podršku vršnjaka. U vršnjačkim grupama nastoje zadovoljiti svoju potrebu za osjećajem pripadnosti kao i za emocionalnom povezanošću s nekim. Međutim, prilikom integriranja u vršnjačku grupu pojedinci počinju osjećati pritisak da razviju i prihvate stil i norme ponašanja grupe, tj. raste potreba da adolescenti čine ono što od njih vršnjaci traže kako bi izbjegli odbacivanje. Katkad to podrazumijeva sudjelovanje u rizičnim ponašanjima, ali ne uvijek. Pripadanje nekoj grupi vršnjaka može imati i mnogobrojne dobrobiti za pojedinca: u društvu vršnjaka vježbaju se socijalna ponašanja i razvija socijalna kompetencija, raste i izgrađuje identitet te dijele zajednička iskustva.

### **3.2. Važnost i dobrobiti vršnjačke grupe za razvoj pojedinca**

Odnosi s vršnjacima imaju određene funkcije za rast i razvoj pojedinca (Hartup, 1992 ):

1. vršnjaci su emocionalni resursi za zabavu i za adaptaciju na stres (oni pomažu kod upoznavanja novih ljudi i suočavanja s problemima, kod istraživanja okoline i svijeta u kojemu žive).

Hartup (1992) navodi da su istraživanja pokazala da se u prijateljskim odnosima više smije, smješka i razgovara nego među strancima te da prijatelji intenzivno oponašaju jedni druge. Štoviše, prijateljski odnosi štite djecu od štetnih učinaka obiteljskih sukoba, terminalnih bolesti, nezaposlenosti roditelja i školskog neuspjeha.

2. vršnjaci su kognitivni resursi za rješavanje problema i akviziciju znanja (vršnjačko podudaranje, suradničko učenje, vršnjačka suradnja, vršnjačko modeliranje). Vršnjaci uče jedni od drugih u mnogim situacijama i generalno su u tome učinkoviti.
3. vršnjaci su socijalni resursi (konteksti) za razvoj i uporabu/ vježbanje, osnovnih socijalnih vještina (komunikacija, suradnja, ulaganje u grupu). Hartup (1992) izvješćuje o većoj prisutnosti suradnje i sukoba među prijateljima nego u drugim kontekstima.
4. vršnjaci nositelji budućih odnosa. Prijateljski odnosi izgrađeni u djetinjstvu predstavljaju temelj i bazu za izgradnju svih budućih odnosa.

Đuranović (2014) navodi kako je adolescentima iznimno važno zadovoljiti potrebu za pripadanjem određenoj vršnjačkoj grupi. Vršnjačke su grupe idealne i za vježbanje komunikacije i razvijanje socijalne kompetencije. Adolescenti u grupi zadovoljavaju svoju potrebu za pripadanjem, razumijevanjem, sigurnošću, ljubavlju, zabavom, samoostvarivanjem. Maleš (1995) ističe da grupe razvijaju svoje vlastite oblike ponašanja i usvajaju norme koje obavezuju sve članove grupe te da se u grupi adolescenti osjećaju jačima, kompenziraju svoju nesigurnost i još neizgrađenu ličnost. U ranoj adolescenciji vršnjačke grupe su obično istospolne, dok se u srednjoj i kasnoj adolescenciji struktura grupe mijenja i one postaju spolno miješane. Od svih životnih razdoblja adolescencija je razdoblje u kojem vršnjačke grupe imaju najveći utjecaj.

Nadalje, Lebedina-Manzoni i suradnici (2008) smatraju utjecaj vršnjaka sastavnim dijelom socijalizacije i on postoji samim prisustvom vršnjaka u životu adolescenata. Od vršnjačkog utjecaja, koji je nemoguće izbjeći, navedeni autori razlikuju vršnjački pritisak, koji je uži konstrukt i predstavlja mali dio vršnjačkog utjecaja, a odnosi se na očekivanje vršnjaka da se pojedinac ponaša na određeni način bez obzira je li to ponašanje u skladu s njegovim osobnim stavovima i željama. To jest, ako se adolescent konformira očekivanjima vršnjaka, oni ga prihvaćaju, a ako do konformiranja ne dođe, slijede sankcije poput odbacivanja, ogovaranja, izbjegavanja. Nažalost, određeni broj adolescenata, kako ne bi bio izopćen iz društva, nekritično se stapa s grupom, čak i ako se s njihovim normama i stilovima ponašanja osobno ne slažu. Oni jednostavno ne znaju reći ne vršnjacima i često rade ono što se od njih traži, iako se to protivi njihovim stavovima. U pozadini takvog ponašanja adolescenta obično se krije nedostatak samopouzdanja i osjećaj manje vrijednosti. Nesigurne i povodljive adolescente vršnjaci lako navode na različite oblike rizičnog i neprimjerenog socijalnog ponašanja poput: bježanja s nastave, uništavanja tuđe imovine, sudjelovanja u fizičkim

obračunima, krađe, laganja, konzumiranja alkohola, duhana i droga, kockanja i slično (Lebedina-Manzoni i sur., 2008 ).

Prema Đuranović (2013) adolescent u vršnjačkoj grupi nastoji pronaći sebe te je u ovom razvojnem razdoblju pripadanje grupi vrlo važan čimbenik socijalnog i emocionalnog razvoja pojedinca (adolescenta). On na temelju vršnjačkih reakcija korigira svoj fizički izgled i ponašanje kako se ne bi bitno razlikovao od ostalih članova. Vršnjaci su ti na osnovu čijih se komentara, mišljenja i ponašanja gradi slika o sebi, bilo pozitivna ili negativna.

„U adolescenciji je važno emocionalno slaganje s prijateljima, a grupa eksperimentiranjem omogućava bolje razumijevanje sebe: drugi postaju neka vrsta zrcala u kojem vidimo sebe, a zrcala, pa i ona sajmišna, ipak nam otkrivaju poneku istinu o nama.” (Bastašić, 1995: 78)

Provodeći istraživanje na Novom Zelandu Sullivan i suradnici (2004, prema Đuranović, 2013) promatrali su njihove srednjoškolce i zapazili da se oni svrstavaju u nekoliko grupa od kojih su izdvojili sljedeće:

- **sportaši** - su oni učenici koji se bave sportom i pomoću njega predstavljaju svoju školu. Oni su cijenjeni i poštovani kako od drugih učenika tako i od učitelja. Unutar škole oni imaju najviše moći i kao pojedinci i kao grupa. Kod njih je osobito izražena želja za dominacijom.
- **akademici** - su učenici koji su iznimno uspješni u učenju i samim time zauzimaju važno mjesto u školi. Ova grupa učenika cijenjena je u školi, no ipak ne u tolikoj mjeri kao sportaši.
- **alternativci** - su učenici za koje se može reći da su nekonformisti. Oni su zanimljivi drugim učenicima zbog svog ekstremnog i neobičnog ponašanja i općenito samog svog nastupa.
- **rizični** - su oni učenici kod kojih dominira antisocijalno ponašanje. Njihovo ponašanje je neprihvatljivo drugim učenicima i stoga ih oni odbacuju i distanciraju se od njih. Učitelji nastoje i žele pomoći ovoj skupini učenika te ih vratiti na pravi put, no budući da oni ignoriraju i ne žele prihvatiti tu pomoć na kraju i oni odustaju od njih.
- **šminkeri** - su učenici koji su svjesni svoje pojave i svog stila. Oni posvećuju veliku pozornost svome izgledu, frizuri, načinu odijevanja i općenito samom svom nastupu. Važno im je kako se predstavljaju i kako ih drugi učenici vide.

- **obični** - su oni učenici koji ne pripadaju ni jednoj od navedenih grupa. Oni jednostavno ni sa svojim ponašanjem, ni sa svojim izgledom kao ni sa svojim učenjem ne privlače pozornost na sebe.

Dakle, vršnjačke grupe imaju značajnu ulogu pri potrazi i utvrđivanju osobnog identiteta (Cullingford i Morrison, 1997 i Lacković-Grgin, 2006, prema Đuranović, 2013 ). Đuranović (2013) ističe kako su prijatelji ti koji pomažu individualnom osjećaju identiteta reflektirajući, pojačavajući i uzvraćajući vrijednosni pogled na self. Razlog relativno velikog utjecaja vršnjaka na izgradnju identiteta svakako je njegova nestabilnost, nestalnost, difuznost i lomljivost budući da se on nalazi na samom početku svoje izgradnje.

U prilog tome govori i jedno od prvih longitudinalnih istraživanja autorice Kandel (1978, prema Klarin, 2006 ) a čiji su rezultati potvrdili sličnost mišljenja i ponašanja prijatelja (adolescenata). Rezultati usporedbe govore o velikoj sličnosti i to u političkim uvjerenjima, obrazovnim aspiracijama, konzumiranju droge i manjim oblicima delinkventnog ponašanja.

Do sličnih su zaključaka došli i Simons-Morton i sur. (2010) u svom teorijskom radu čija je svrha bila dati pregled i osvrt na recentnu literaturu o utjecaju vršnjaka na pušenje adolescenata. Oni su na temelju svoga rada i pregledom objavljenih istraživanja ponudili nekoliko zaključaka:

1. da postoji značajna homogenost grupe vršnjaka s obzirom na adolescentno pušenje i konzumaciju drugih supstanca. To jest, adolescenti s prijateljima koji puše vjerojatno puše ili će početi pušiti tijekom vremena. Vrijedi i obrnuto: manje je vjerojatno da će adolescenti koji nemaju prijatelje koji puše početi pušiti.
2. da socijalizacija i odabir vršnjaka imaju značajan utjecaj na pušenje adolescenata. Rezultati provedenih studija temeljenih na naprednim istraživačkim nacrtima pokazuju da je nešto jači utjecaj odabira vršnjaka od socijalizacijskih učinaka grupe.
3. da najbolji prijatelji imaju najveći utjecaj na pušenje adolescenata
4. da roditeljstvo i dalje ima važan utjecaj na pušenje adolescenata tijekom adolescencije: pušenje roditelja povećava vjerojatnost pušenja adolescenata, dok zaštitne roditeljske tehnike (smanjenje broja ili utjecaja prijatelja koji puše) koje se održavaju tijekom vremena imaju izravne i neizravne preventivne učinke kod početka pušenja adolescenata

Dakle, iz navedenog se može zaključiti da ako su prijatelji različiti, oni prekidaju prijateljstvo. Naime, eksperimentiranje s bilo kojim sredstvom ovisnosti, uključujući alkohol, potaknuto je u mladih radoznalošću, željom za samopotvrđivanjem, imitiranjem, samodokazivanjem, zbog pritiska skupine i sl. (Sakoman i sur., 1999 ). Iz navedenih razloga, a primarno zbog nesređenih obiteljskih odnosa, želje da se ne bude drukčiji od ostalih i straha od odbacivanja od strane svojih vršnjaka mladi počinju konzumirati alkoholna pića.

Istraživanje Slavka Sakomana i suradnika (1999) bavilo se ispitivanjem pojavnosti uporabe alkohola među učenicima prvih razreda srednjih škola u Hrvatskoj i njihovim navikama u pijenju. Ispitali su i je li uporaba alkohola povezana s određenim sociodemografskim značajkama ispitanika (spolom, tipom škole koju pohađaju, obrazovnim statusom roditelja) te različitim oblicima njihova ponašanja i doživljavanja (uspjehom u školi, izostancima zbog markiranja, stavom prema alkoholu, problemima ponašanja onih koji uzimaju alkohol, navikama vršnjaka s obzirom na uporabu alkohola), a glavni cilj istraživanja bio je utvrditi koje varijable ispitivanja najbolje objašnjavaju učeničke navike u pijenju i neprilagođeno ponašanje zbog uporabe alkohola. Istraživanje je pokazalo da bolji školski uspjeh postižu učenici gimnazija te učenici čiji roditelji imaju višu stručnu spremu, dok roditelji učenika koji pohađaju stručne škole imaju u prosjeku niži obrazovni status od roditelja učenika u gimnazijama. Bolji učenici (kao i ženski ispitanici) rjeđe neopravdano izostaju iz škole zbog markiranja, imaju negativniji stav prema alkoholu i nisu skloni uspostavljanju prijateljskih odnosa s učenicima koji piju ili se opijaju. Pozitivne korelacije utvrđene su između popustljivog stava prema uporabi alkohola, tj. negiranja mogućih negativnih posljedica alkohola, neopravdanog izostajanja iz škole i druženja s većim brojem prijatelja koji piju alkoholna pića ili se opijaju

Kao najvažniji prediktori i u jednom i u drugom uzorku javljaju se: pozitivniji (popustljiviji) stav prema alkoholu, veći broj prijatelja koji također piju i češći izostanci iz škole zbog markiranja. Zanimljivo je da je jedino u uzorku učenica bolji školski uspjeh pozitivno povezan sa sklonošću uporabe alkohola, dok je ova varijabla dosljedno negativno povezana s ostalim varijablama koje ukazuju na veću sklonost pijenju i neprihvatljivom ponašanju, i u uzorku učenica i u uzorku učenika. Sličan sklop korelacija s obzirom na smjer povezanosti pokazuje i varijabla "tip škole" koja je u najvećoj mjeri povezana sa školskim uspjehom. Učenice gimnazija koje imaju bolji školski uspjeh od učenica stručnih škola u nešto su većoj mjeri isprobavale alkohol. Kako je u gimnazijama struktura učenika po spolu više ujednačena, moguće je da se uporaba alkoholnih pića u ovih učenica javlja u nešto većoj mjeri tijekom

druženja s vršnjacima muškog spola koji češće piju alkoholna pića. Rezultati općenito ukazuju na to da se kod učenika prvih razreda 391 srednje škole, uporaba alkohola u jednog dijela učenika koji imaju popustljiviji stav prema alkoholu javlja vjerojatno najprije kao određeni oblik socijalno prihvatljivog ponašanja u društvu vršnjaka koji i sami isprobavaju takve aktivnosti.

Sieving (1996, prema Sakoman i sur., 1999 ) je pokazao da roditeljski stav o konzumiranju alkohola ima velik utjecaj na ponašanje adolescenata, a da otuđenost ili nepotpunost obitelji izravno negativno utječu na prekomjerno uzimanje alkohola. Međutim, Yang i suradnici (1995, prema Sakoman i sur., 1999 ) ističu da se navike pijenja oblikuju puno više prema navikama u vršnjaka što potvrđuje i istraživanje Slavka Sakomana i suradnika. U istraživanju učenici u velikom broju navode da barem netko od njihovih prijatelja pije. Čak 56 posto ispitanika procjenjuje da se malo njihovih prijatelja ili poneki od njih opija najmanje jednom tjedno, a 11.7 posto učenika navodi da se većina njihovih prijatelja ili pak svi opijaju.

Međutim, Brown i sur. (1993) naglašavaju da pritisci na adolescente da se konformiraju normama skupine često ne djeluju u smjeru stvaranja potpuno novog ponašanja, nego pojačavaju već postojeće dispozicije na temelju kojih je adolescent već pristupio određenoj skupini. Adolescenti se, dakle, ne priključuju slučajno određenoj skupini vršnjaka, već prijatelji biraju jedni druge na temelju sličnih osobina i zajedničkih interesa.

Isto potvrđuju Lebedina-Manzoni i suradnici (2008) koji smatraju važnim istaknuti činjenicu da adolescenti nisu pasivne osobe čije je ponašanje samo odgovor na utjecaj vršnjaka jer svi mi sami biramo društvo i grupe s kojima želimo provoditi svoje slobodno vrijeme i ući u različite socijalne interakcije, stoga je odabir određenog društva vrlo važan čimbenik za razumijevanje ponašanja adolescenata u grupi.

Zaključuje se iz svega navedenog da su dobrobiti vršnjačkih grupa za rast i razvoj svakog pojedinca mnogobrojne: pomažu kod upoznavanja novih ljudi, suočavanja s izazovima, štite od štetnih učinaka obiteljskih sukoba, nezaposlenosti roditelja i sl., pri rješavanju problema, pružaju kontekst za akviziciju novih znanja, učenje socijalnih vještina i zadovoljavanje potreba pojedinca za sigurnošću i pripadanjem. U vršnjačkim grupama adolescenti jačaju, kompenziraju nesigurnost nastalu kao posljedica želje i nastojanja da se osamostale od roditelja. U razdoblju adolescencije jača vršnjački pritisak kojim se pojedincu komuniciraju zahtjevi, ponašanja i načini razmišljanja koji se od njega očekuju kako bi bio prihvaćen u njihovu skupinu. Konformiranje s očekivanjima vršnjaka javlja se kao posljedica nedostatka



samopouzdanja i osjećaja manje vrijednosti pojedinca, kao i njegovog straha od mogućeg odbacivanja grupe stoga ih vršnjaci lako navode na različite oblike rizičnog i neprimjerenog socijalnog ponašanja. Naime, istraživanja su pokazala da adolescenti na osnovi komentara, mišljenja i ponašanja vršnjaka grade sliku o sebi. Vršnjaci imaju značajnu ulogu pri potrazi i utvrđivanju osobnog identiteta pojedinaca. Istraživanje Sullivan i sur. (2004) pokazalo je da je kod adolescenata osobito naglašena želja za pripadanjem te se oni u srednjim školama uključuju u jednu od 6 grupa: sportaši, akademici, alternativci, rizični, šminkeri i obični. Utvrđeno je također da adolescenti s vršnjacima dijele slična mišljenja i ponašanja poput političkih uvjerenja, obrazovnih aspiracija i različitih oblika delinkventnog i rizičnog ponašanja (Kandel, 1978 ). Istraživanje Simons-Morton (2010) potvrdilo je da vršnjaci značajno utječu na početak pušenja adolescenata te da je utjecaj odabira vršnjaka jači od socijalizacijskih učinaka grupe. No, autor ističe da je izuzetno važan i utjecaj roditelja kod početka pušenja adolescenata, ali i njegove prevencije. Istraživanje Slavka Sakomana i sur. (1999) također potvrđuje već navedeno, to jest, da zbog želje da se ne bude drukčiji od ostalih i straha od odbacivanja mladi počinju konzumirati alkoholna pića, a kao najvažniji prediktori koji objašnjavaju učeničke navike u pijenju pokazali su se: pozitivniji stav prema alkoholu, veći broj prijatelja koji također piju i češći izostanci iz škole zbog markiranja. Sieving (1996) naglašava da roditeljski stav o konzumiranju alkohola ima veliki utjecaj na ponašanje adolescenata, pritom otuđenost ili nepotpunost obitelji izrazito negativno utječu na prekomjerno uzimanje alkohola. Međutim, brojni autori ( Yang i sur., Brown i sur., Lebedina-Manzoni i sur. i sl.) ističu da konformiranje adolescenata s normama skupine često ne podrazumijeva stvaranje potpuno novog ponašanja te da se adolescenti ne priključuju slučajno određenoj skupini, već na temelju sličnih osobina i zajedničkih interesa.

## **4. Utjecaj vršnjaka/vršnjački pritisak**

### **4.1. Definiranje pojma vršnjački pritisak**

U prethodnom su poglavlju detaljno opisane važnosti i karakteristike vršnjačkih grupa za rast i razvoj svakog pojedinca, a u nastavku će biti navedene definicije i ponuđena objašnjenja vršnjakog utjecaja/pritiska od strane različitih autora kako bi se posebno istaknuo i taj aspekt vršnjačkih odnosa i pripadanja grupi vršnjaka, karakterističan za razdoblje adolescencije.

Maleš (1995) navodi kako je od svih životnih razdoblja, adolescencija razdoblje u kojem vršnjačke grupe imaju najveći utjecaj.

Dishon i Dodge (2005, prema Lebedina-Manzoni i Ricijaš, 2013 ) navode kako je jedno od najvažnijih i promjenama najpodložnijih razdoblja u čovjekovom životu - razdoblje adolescencije. Koncept vršnjačkog utjecaja u tom razdoblju povezan je s procesom uzajamnog djelovanja vršnjaka po kojem djeca i mladi prihvaćaju karakteristike vršnjaka prema kojima doživljavaju naklonost (Dishon i Dodge, 2005 ), a prema Vander Zanden (2000) njime se prenose grupne norme i održava lojalnost među članovima grupe.

Tijekom adolescencije odnosi s vršnjacima postaju sve važniji te kod adolescenta raste potreba da čini ono što vršnjaci od njega traže. Brown i sur. (1986) navode četiri osnovne karakteristike vršnjačkog pritiska kod adolescenata:

- 1) višedimenzionalnost - adolescenti percipiraju vršnjački pritisak u različitim područjima svog života
- 2) višesmjernost - pritisak da se nešto napravi/ ne napravi
- 3) postoji i prema pozitivnim i prema negativnim ponašanjima
- 4) promjenjiv je kroz adolescenciju.

U suvremenoj se stručnoj i znanstvenoj literaturi nailazi na različito definiranje pojmova utjecaj vršnjaka i vršnjački pritisak. Lashbrook (2000) stavlja naglasak na posljedicu vršnjačkog pritiska, tj. konformiranje i definira vršnjački pritisak kao specifičan oblik vršnjačkog utjecaja koji uzrokuje konformizam u načinu mišljenja ili ponašanja. Berndt i Ladd (1989) definiraju vršnjački pritisak kao utjecaj grupe na pojedinca kroz pozitivno potkrepljenje onima koji se konformiraju grupnim normama i/ili sankcije onima koji se opiru konformiranju. Može se zaključiti kako je pojam vršnjačkog pritiska uži konstrukt u odnosu na pojam vršnjačkog utjecaja, a odnosi se na očekivanja vršnjaka da se pojedinac ponaša na određeni način bez obzira na njegove želje

Kiran-Esen i Sim i Koh (2003, prema Lebedina-Manzoni i Ricijaš, 2013 ) smatraju kako je svaki utjecaj vršnjaka zapravo vršnjački pritisak te definiraju vršnjački pritisak kao nagovaranje i poticanje osobe na određene radnje, ističući kako taj pritisak može biti direktan i indirektan, pri čemu kod indirektnog pritiska osoba nije niti svjesna da je pod utjecajem vršnjaka.

Prema Lebedina-Manzoni i sur. (2008) neki drugi autori (McIntosh, MacDonald i NcKeganey, 2003 i Urberg i sur., 2003 ) smatraju pak kako pojam vršnjački pritisak predstavlja direktno vršnjačko poticanje, nagovaranje ili prijetnju za manifestiranje određenog ponašanja, dok je sve ostalo utjecaj, a autori (Unger i sur., 2001 i Aronson, Wilson i Akert, 2005) utjecaj vršnjaka razmatraju kroz informacijski i normativni utjecaj. Informacijski utjecaj je utjecaj drugih ljudi koji dovodi do konformizma zato što druge vidimo kao izvor informacija za usmjeravanje svojeg ponašanja, odnosno konformiramo se drugima jer vjerujemo da je njihovo tumačenje situacije točnije. Na primjer, mladoj osobi vršnjaci daju informaciju o tome kako je pivo prehrambeni proizvod pa je kao takvo prihvatljivo za konzumaciju i uopće nije štetno. Pri tome vršnjaci nude adolescentu pivo te mu pružaju pozitivno potkrjepljenje ako im se pridruži u ispijanju. Normativni utjecaj je utjecaj drugih ljudi koji nas vodi konformiranju kako bi nas ti drugi prihvatili i kako bismo im se svidjeli. Tada ponašanje rezultira javnim, ali ne nužno i privatnim prihvaćanjem vjerovanja i ponašanja grupe.

Lebedina-Manzoni, Lotar i Ricijaš (2007) navode također kako dosadašnja istraživanja pokazuju kako je vršnjački pritisak važan mehanizam kojim se prenose grupne norme, održava lojalnost i status među članovima grupe, povezan je sa samopoštovanjem, a nerijetko i s devijantnim ponašanjem te u funkciji dobi varira u snazi i smjeru. Naime, upravo je razdoblje rane adolescencije, podijeljenosti između ovisnosti o roditeljima i snažne želje za autonomijom te razdoblje intenzivnog formiranja identiteta obilježeno snažnim utjecajem vršnjaka.

Iz navedenih se definicija uočavaju sličnosti i razlike u određenju vršnjačkog pritiska/utjecaja. Spomenuti autori se slažu da se u svakom slučaju radi o poticanju i nagovaranju pojedinca na manifestiranje određenog ponašanja. Međutim, razlike se pojavljuju kod definiranja fenomena. Lashbrook (2000) govori o vršnjačkom pritisku kao specifičnom obliku vršnjačkog utjecaja, užem konstrukt u odnosu na pojam vršnjačkog utjecaja dok s druge strane Kiran-Esen i Sim i Koh (2003) definiraju vršnjačkim pritiskom (direktnim ili indirektnim) svaki utjecaj vršnjaka. Za autore (McIntosh, MacDonald i NcKeganey, 2003 i Urberg i sur., 2003 ) vršnjački je pritisak isključivo direktno vršnjačko poticanje, nagovaranje na manifestiranje određenog ponašanja, dok je sve ostalo utjecaj. Nasuprot njima autori (Unger i sur., 2001 i Aronson, Wilson i Akert, 2005) promatraju utjecaj vršnjaka kao dvije mogućnosti: informacijski i normativni utjecaj. Pritom informacijski utjecaj podrazumijeva viđenje drugih (vršnjaka) kao izvora informacija za usmjeravanje svojeg ponašanja

(konformiranje zbog vjerovanja da je njihovo tumačenje situacije točnije), a normativni utjecaj – utjecaj koji vodi konformiranju kako bi nas vršnjaci prihvatili.

#### **4.2. Oblici vršnjačkog utjecaja**

Prema Forko i Lotar (2012) najčešći oblik utjecaja vršnjaka je modeliranje stavova ili ponašanja tako da osoba koja predstavlja model iskazuje stavove ili ponašanja, a druga osoba ih usvaja.

Brown i sur. (2008, prema Forko, 2012 ) navode i neprijateljsko ponašanje kao još jedan od načina vršnjačkog utjecaja, a ono uključuje širi raspon ponašanja, od zadirkivanja i ismijavanja drugih, do agresivnijih oblika kao što su bullying, prijetnje i fizička agresija. Spomenuti autori navode kako se može činiti da je ovaj model utjecaja vrlo sličan pritisku vršnjaka, no omalovažavanje ili zastrašivanje koje je ovdje karakteristično nije vezano sa zahtjevima za promjenom ponašanja ili stavova kao što je slučaj kod vršnjačkog pritiska. Dva manje prepoznata oblika vršnjačkog utjecaja jesu osnaživanje ponašanja i stvaranje prilika. Osnaživanje ponašanja odnosi se na podržavanje ili nagrađivanje željenih aktivnosti u kojima je osoba već angažirana ( kada vršnjaci nagovaraju svog prijatelja na tučnjavu i bodre ga tijekom tučnjave).

Stvaranje prilika uključuje kreiranje situacija koje olakšavaju određena ponašanja bez da se ta ponašanja dodatno potiču ( kada adolescent pozove prijatelje na “tulum” bez nadzora odraslih, što ne znači da ih je namjeravao potaknuti na eksperimentiranje s drogom i alkoholom, ali je omogućio osobama koje su pozvane da lakše sudjeluju u takvim aktivnostima). Forko (2012) smatra važnim naglasiti da i sama prisutnost vršnjaka predstavlja svojevrsan utjecaj na pojedinca jer prisutnost drugih može dovesti do preispitivanja vlastitih odluka, stavova i ponašanja, a za posljedicu može imati i promjenu ponašanja.

Nadalje, Brown i sur. (2008) ističu kako je od postojećih oblika vršnjačkog utjecaja, pritisak vršnjaka najčešće prepoznat te izaziva najviše brige među stručnjacima. Vršnjački pritisak definira se kao direktno, očito izražavanje napora članova grupe da propišu određene stavove ili aktivnosti, odnosno ograničavaju drugačije, grupi neprihvatljive stavove ili aktivnosti. Slična definicija autora Dodge i Gonzales (2009, prema Forko, 2012 ) kaže kako je vršnjački pritisak jedan od načina vršnjačkog utjecaja pri čemu vršnjaci izravno pokušavaju nametnuti stavove ili ponašanja koja mogu biti pozitivna ili negativna.

Santor, Messervey i Kusumakar (2000, prema Forko, 2012 ) preuzimaju definiciju prema kojoj je riječ o subjektivnom osjećaju pritiska, nagovaranja osobe ili izazivanja od strane drugih osoba da se uključi u određena ponašanja. Analizirajući navedene definicije vršnjačkog pritiska, prve dvije navode kako je riječ o direktnom pritisku na osobu (Brown, 2004 i Dodge i Gonzales, 2009), dok u trećoj definiciji (Santor, Messervey, Kusumakar, 2000) stoji kako se može raditi o subjektivnom doživljaju što znači da osoba može indirektno biti nagovorena na određeno postupanje.

Bašić (2002) ističe kako u skupinu rizičnih čimbenika u razvoju poremećaja u ponašanju spadaju i tzv. vršnjački činitelji rizika: povezanost s delinkventnim vršnjacima i utjecaj vršnjaka.

Tako Maxwell ( 2000, prema Jeđud, 2007 ) navodi rezultate svog istraživanja koje je provela na uzorku od 1969 adolescenata u dobi od 12 do 17 godina vezano uz pet rizičnih aktivnosti: pušenje, konzumiranje alkohola, žvakanje duhana, pušenje marihuane i stupanje u spolni odnos gdje neki od dobivenih rezultata govore kako će se prosječni adolescenti dva puta češće uključivati u rizična ponašanja ako i njihovi prijatelji pokazuju takva ponašanja u isto vrijeme stoga Lebedina-Manzoni i suradnici (2008) smatraju važnim istaknuti činjenicu da adolescenti nisu pasivne osobe čije je ponašanje samo odgovor na utjecaj vršnjaka budući da svi mi sami biramo društvo i grupe s kojima želimo provoditi svoje slobodno vrijeme. Dakle, iz navedenog se može zaključiti da je odabir određenog društva vrlo važan čimbenik za razumijevanje ponašanja adolescenata u grupi.

Zaključuje se da postoji pet oblika vršnjačkog utjecaja:

1. modeliranje stavova ili ponašanja – model iskazuje stavove ili ponašanja, a druga ih osoba usvaja,
2. neprijateljsko ponašanje – zadirkivanje, ismijavanje drugih, agresivniji oblici: bullying, prijetnje i fizička agresija,
3. osnaživanje ponašanja – nagrađivanje željenih aktivnosti u kojima je osoba već angažirana),
4. stvaranje prilika – kreiranje situacija koje olakšavaju određena ponašanja bez da se ta ponašanja dodatno potiču,

5. vršnjački pritisak – direktno izražavanje napora članova grupe da propišu određene stavove ili aktivnosti, odnosno ograničavaju drugačije, grupi neprihvatljive stavove ili aktivnosti

Vršnjački je pritisak najčešće prepoznati oblik vršnjačkog utjecaja i izaziva najviše brige među stručnjacima. Bašić (2002) ističe da u skupinu rizičnih čimbenika u razvoju poremećaja u ponašanju spadaju i povezanost s delinkventnim vršnjacima i utjecaj vršnjaka. Navedeno potvrđuje istraživanje Maxwell (2000) čiji su rezultati pokazali da će se prosječni adolescenti dva puta češće uključivati u rizična ponašanja ako i njihovi prijatelji pokazuju takva ponašanja u isto vrijeme. Autori smatraju važnim istaknuti da ponašanje adolescenata nije samo odgovor na utjecaj vršnjaka, već i rezultat njihovog odabira društva i grupe vršnjaka kojima žele pripadati.

#### **4.3. Podložnost adolescenata vršnjačkom pritisku**

Odbačenost od vršnjaka jedan je od najtežih emocionalnih položaja u kojem se adolescent može naći (Bastašić, 1995). Upravo zato adolescenti žele izbjeći odbacivanje svojih vršnjaka pa su spremni popustiti pod pritiscima, a što je strah od odbacivanja veći, i podložnost je vršnjačkom pritisku veća.

Stoga se prema Lebedina-Manzoni i sur. (2008) podložnost vršnjačkom pritisku definira kao sve ono što adolescent čini samo da bi došao do pozitivnog potkrjepljenja ili izbjegao sankcije vršnjaka. Pritom taj pritisak ne mora biti eksplicitan (verbalizirana prijetnja) već može biti i suptilan tako da grupa ne postavlja direktne zahtjeve prema pojedincu već mijenja svoje ponašanje ovisno o tome ponaša li se on u skladu s njihovim očekivanjima ili ne. Adolescenti uglavnom ne osjećaju neposredan vršnjački pritisak, a često uopće nisu niti svjesni da su mu u određenoj mjeri izloženi. Podložnost vršnjačkom pritisku, naime, češće dolazi zbog želje samog adolescenta da se uklopi u grupne norme i bude prihvaćen od vršnjaka, to jest, što više pojedinac želi biti član grupe, teže mu je odoljeti vršnjačkom pritisku te se nažalost, određeni broj adolescenata, kako ne bi bio izopćen iz društva nekritično stapa s grupom, čak i ako se s njihovim normama i stilovima ponašanja osobno ne slažu. Oni jednostavno ne znaju reći ne vršnjacima i često rade ono što se od njih traži, makar se to protivilo njihovim stavovima. U pozadini takvog ponašanja adolescenta obično se prema Lebedina-Manzoni i suradnici (2008) krije nedostatak samopouzdanja i osjećaj manje vrijednosti. Naime, nesigurne i

povodljive adolescente vršnjaci lako navode na različite oblike rizičnog i neprimjerenog socijalnog ponašanja poput bježanja s nastave, uništavanja tuđe imovine, sudjelovanja u fizičkim obračunima, krađa, laganja, konzumiranja alkohola, duhana i droga, kockanja i slično.

Tako na primjer, Unger i sur. (2001, prema Lebedina-Manzoni i Ricijaš, 2013 ) navode kako kod adolescentskog početka pušenja mlada osoba percipira pušenje kao socijalnu normu prihvaćenosti u društvu te počinje pušiti bez obzira je li bila aktivno, neposredno nagovarana da počne pušiti. Naime, adolescenti najčešće počinju pušiti pod normativnim utjecajem jer često imaju sve informacije o štetnosti pušenja, ali je takvo ponašanje prihvatljivo ili čak poželjno među njihovim vršnjacima.

Najčešće se radi o adolescentima s nižom pozicijom u strukturi grupe ili onima koji još nisu sigurni pripadaju li željenoj grupi koji podliježu pritisku članova s višom pozicijom u strukturi grupe. Tada je podložnost vršnjačkom pritisku način održavanja prijateljstva s članovima grupe.

#### **4.4. Povezanost roditeljskih odgojnih stilova i podložnosti adolescenata**

Steinberg (1987, prema Lebedina-Manzoni i sur., 2008 ) ističe kako su neke karakteristike obitelji povezane s podložnošću vršnjačkom pritisku. On navodi da je adolescentska podložnost vršnjačkom pritisku prema antisocijalnom ponašanju povezana s obiteljskom strukturom i dinamikom odnosa s roditeljima te ističe kako je roditeljski nadzor negativno povezan s podložnošću vršnjačkom pritisku vezanom uz antisocijalne aktivnosti. S druge strane Cohler (1993, prema Lebedina-Manzoni i sur., 2008 ) navodi kako su roditelji adolescenata podložnih pritisku vršnjaka permisivni, nekonzistentni u discipliniranju i ne kontroliraju dovoljno ponašanje svoje djece.

Baumrind (1971, prema Raboteg-Šarić i sur., 2002 ) navodi, kao jedan od najkorisnijih pristupa proučavanju odnosa između roditelja i djece, model roditeljskih odgojnih stilova koji govori o dvije ključne dimenzije roditeljstva. Prva je dimenzija emocionalna toplina i roditeljsko razumijevanje, tj. količina podrške, ljubavi i ohrabivanja koju roditelji pružaju djetetu, nasuprot neprijateljstvu, prosuđivanju i odbacivanju, a druga se dimenzija odnosi na roditeljski nadzor i roditeljske zahtjeve, tj. na to u kolikoj mjeri roditelji očekuju zrelo, odgovorno ponašanje djece i u kolikoj mjeri nadziru dijete i imaju uvida u to što se događa u njegovu životu. Kombinacija tih dviju dimenzija proizvodi četiri opća stila roditeljstva:

autoritaran, permisivan, autoritativan i indiferentan. Autoritaran stil odgoja očituje se u zahtjevnom i restriktivnom ponašanju roditelja koji visoko vrednuju disciplinu i konformiranje njihovim vrednotama, a ne pokazuju mnogo ljubavi i topline. Permisivan roditeljski stil opisuje se kao nerestriktivan, topao i prihvaćajući, ali u njemu roditelji ne postavljaju djeci gotovo nikakve granice u odgoju. Autoritativan stil odgoja predstavlja kombinaciju između prva dva ekstrema i uključuje ponašanje roditelja koje je restriktivno i odgovorno, ali uz mnogo topline i razumijevanja. Indiferentni roditelji pak postavljaju malo ograničenja, ali pružaju i malo pažnje, zanimanja i emocionalne podrške. Istraživanja Lamborn i sur. (1991, prema Raboteg-Šarić i sur., 2002 ) i Steinberg i sur. (1994, prema Raboteg-Šarić i sur., 2001 ) ukazuju na povezanost tih roditeljskih odgojnih stilova i različitih pokazatelja psihosocijalne prilagodbe mladih u razdoblju adolescencije. Tako je autoritativno roditeljstvo povezano s pozitivnim aspektima psihosocijalnog razvoja adolescenata, a djeca autoritativnih roditelja su nezavisna, sposobna regulirati vlastito ponašanje, emocionalno prilagođena, zadovoljna i društveno odgovorna. Istraživanja pokazuju i da adolescenti koji često konzumiraju drogu izvješćuju o malo roditeljske ljubavi i neprijateljskom obiteljskom okružju, o majčinu nerazumijevanju te slaboj upoznatosti roditelja s time tko su njihovi prijatelji. Za razliku od njih, prema Denton i Kampfe (1994, prema Raboteg-Šarić i sur., 2002 ) adolescenti koji ne konzumiraju drogu percipiraju da primaju više ljubavi od oba roditelja. S druge strane prema Rees i Wilborn (1983, prema Raboteg-Šarić i sur., 2002 ) adolescenti koji konzumiraju sredstva ovisnosti također opisuju svoje roditelje kao neemocionalne, sebične i zanemarujuće, ali ujedno i kao nametljive, posesivne, s osjećajem krivnje. Nadalje, ti adolescenti prema Jurich i sur. (1985, prema Raboteg-Šarić i sur., 2002 ) opisuju odgojni stil svojih roditelja kao pretežito permisivan ili pak autoritaran te izvješćuju o više propusta i poteškoća u komunikaciji između njih i roditelja.

Prema Brown i sur. (1993, prema Raboteg-Šarić i sur., 2002 ) veća uključenost roditelja u odgoj i sudjelovanje djece u odlučivanju u obitelji povezani su s boljim školskim postignućem adolescenata i manjim konzumiranjem sredstava ovisnosti. Slični rezultati dobiveni su i u istraživanju koje su provele Raboteg-Šarić i Brajša-Žganec (2000) s djecom u ranoj adolescentskoj dobi. Istraživanje je pokazalo da su djeca roditelja koji su više uključeni u odgoj manje eksperimentirala s pušenjem i rjeđe se problematično ponašala u školi, a sudjelovanje u odlučivanju u obitelji bilo je povezano s manjom učestalošću izražavanja devijantnog ponašanja. To istraživanje također je pokazalo da su slabiji roditeljski nadzor i manja podrška bili povezani sa svim ispitivanim oblicima neprimjerenog ponašanja djece:



učestalijim problematičnim ponašanjem u školi, devijantnim ponašanjem, pušenjem i konzumiranjem alkohola.

Naime, u razdoblju preadolescencije i rane adolescencije prijatelji i skupine vršnjaka imaju sve veći utjecaj na razvoj djece, a dolazi i do promjena u obiteljskim odnosima. Tada prema Raboteg-Šarić i sur. (2002) odnosi s roditeljima više nisu jednosmjerni, asimetrični, nego su sada ravnopravniji i temelje se na uzajamnoj ovisnosti, a autoritativni roditelji bolje se prilagođavaju tim promjenama u obitelji. Štoviše, Steinberg (1996, prema Raboteg-Šarić i sur., 2002 ) ističe da adolescenti imaju najbolje šanse za zdrav psihološki razvoj u obiteljima u kojima se potiče njihova nezavisnost i individualnost i u kojima su odnosi između članova obitelji i dalje bliski. Čini se da autoritativni roditelji, namjerno ili nenamjerno, imaju veću kontrolu nad time s kim će se njihova djeca družiti.

Navedeno potvrđuje i istraživanje koje su proveli Fletcher i suradnici (1995, prema Raboteg-Šarić i sur., 2002 ) koje je pokazalo da adolescenti koji imaju prijatelje čiji su roditelji autoritativni pokazuju manje delinkventnog ponašanja i rjeđe konzumiraju sredstva ovisnosti stoga je moguće pretpostaviti da prevalencija autoritativnih roditelja u skupini vršnjaka smanjuje vjerojatnost pojavljivanja rizičnoga ponašanja djece zbog više razine socijalne kontrole u takvoj mreži interpersonalnih odnosa.

Kandel i Davies (1982, prema Raboteg-Šarić i sur., 2002 ) navode da je snažna, prenaplašena uključenost u odnose sa skupinom vršnjaka u kojoj istodobno nema dobrih odnosa s roditeljima povezana s izraženijim problematičnim i devijantnim ponašanjem adolescenata.

Ukratko, različiti aspekti roditeljskoga ponašanja povezani su s brojnim pokazateljima psihosocijalne prilagodbe adolescenata te s odnosima adolescenata s vršnjacima. Usmjeravajući i potičući djecu u uključivanje u različite aktivnosti tijekom slobodnoga vremena, roditelji neizravno utječu i na to u kakve će se socijalne odnose djeca uključiti, što opet može utjecati na razvoj rizičnoga ponašanja adolescenata. Sakoman i sur. (1999) navode da istraživanja ukazuju na snažno neizravno djelovanje roditelja na to kakve će prijatelje njihova djeca birati, iako se u ranoj adolescenciji povećava podložnost pritiscima skupine vršnjaka, a opada oslanjanje na mišljenje roditelja. Roditelji naime, usmjeravaju djecu prema određenoj vršnjačkoj skupini time što potiču razvoj određenih osobina ili oblika ponašanja kod svoje djece. Spomenuti autori naglašavaju i da zdravijem psihološkom razvoju, tj. većoj razini društvene kompetentnosti, samopoštovanja i odgovornosti i nižoj razini problematičnog

ponašanja adolescenata pridonose određeni aspekti tzv. demokratskog odgojnog stila, kao što su toplina ili prihvaćanje, nadzor i dosljednost u uvidu u ponašanje djece i poticanje psihološke nezavisnosti. Na taj način, pravilan odnos roditelja prema djeci djeluje kao zaštitni čimbenik jer djeca takvih roditelja u većoj mjeri prihvaćaju roditeljske standarde i vrednote i prenose ih na svoje prijatelje, a prema Deković i Raboteg-Šarić (1997) kvalitetniji roditeljski odgojni postupci prema djeci povezani su i s boljim odnosima njihove djece sa svojim vršnjacima. Deković i Raboteg-Šarić (1997) govore i o novijim istraživanjima koja također ukazuju i na snažno neizravno djelovanje roditelja na to kakve će prijatelje njihova djeca birati. Naime, prema modelu Browna i suradnika (1993), roditelji u osnovi usmjeravaju djecu prema određenoj vršnjačkoj grupi time što potiču razvoj određenih osobina ličnosti i oblika ponašanja u svoje djece. U njihovom istraživanju s više od 3000 adolescenata pokazalo se da su određeni roditeljski odgojni postupci (nadgledanje aktivnosti, poticanje postignuća, zajedničko donošenje odluka) značajno povezani sa specifičnim ponašanjem adolescenata (školski uspjeh, samopouzdanje, uporaba droge), što opet djeluje na to kakvoj će se adolescentskoj grupi ili kliku pridružiti njihova djeca, dok se pak s druge strane, u longitudinalnom istraživanju Mountsa i Steinberga (1995) pokazalo da se promjene u školskim ocjenama i u učestalosti uporabe droge mogu predvidjeti na temelju školskih ocjena prijatelja i njihove sklonosti uporabi droge. Autori ističu učinak autoritativnog stila roditelja koji moderira ove učinke, i to tako da je pozitivan učinak prijatelja s dobrim školskim postignućem veći na one adolescente čiji roditelji prakticiraju autoritativni stil odgoja dok su štetni učinci druženja s vršnjacima koji koriste drogu jači u onih adolescenata čiji su roditelji manje autoritativni.

Adolescenti, dakle, prema Fletcher i sur. (1995, prema Deković i Raboteg-Šarić, 1997) mogu utjecati jedni na druge tako da potiču pozitivno ponašanje svojih prijatelja, ali će takvoj vrsti utjecaja biti više podložna djeca autoritativnih i manje autoritarnih roditelja. Čak i adolescenti koji imaju prijatelje čiji roditelji prakticiraju autoritativni stil odgoja pokazuju bolji školski uspjeh i manje problema u ponašanju u odnosu na adolescente čiji su prijatelji iz drugačijeg obiteljskog okruženja.

No, navedeni autori naglašavaju kako se ovi nalazi mogu objasniti i neizravnim djelovanjem roditeljskih odgojnih postupaka budući da su roditelji modeli ponašanja svojoj djeci, te djeca prihvaćaju roditeljske standarde i vrednote i prenose ih na svoje prijatelje. Ona također biraju prijatelje sličnih osobina, koji su odgajani na sličan način, a iskustvo u takvoj grupi vršnjaka još više povećava njihovu socijalnu kompetentnost stoga je

cilj istraživanja koje su proveli Deković i Raboteg-Šarić (1997) bio ispitati koji su aspekti odnosa između roditelja i adolescenata važni za odnose njihove djece s vršnjacima. Oni su ispitivali odnos između dva najvažnija čimbenika socijalizacije djece i adolescenata: odnos između obitelji i vršnjaka. Uvid u odnose sa sebi jednakima, tj. s vršnjacima, pokazao je takav sklop rezultata koji sugeriraju da je važno razlikovati dva različita aspekta međusobnih odnosa adolescenata: uključenost u aktivnosti s vršnjacima (definirana količinom zajedničkih aktivnosti i prijateljstvima koja su površne naravi) i kvaliteta odnosa s prijateljima (definirana osjećajem prihvaćenosti u društvu vršnjaka i privrženosti prijateljima, tj. pozitivnim afektivnim vezama). Ovi različiti aspekti međusobnih odnosa adolescenata pokazuju također različit sklop korelacija s mjerama odnosa između roditelja i djece. Prvo, čini se da je kvaliteta odnosa roditelji-dijete jače povezana s kvalitetom odnosa između djece i njihovih vršnjaka negoli s intenzitetom tih odnosa, tj. s količinom druženja s vršnjacima. Međutim, nađene su razlike u sadržaju interakcija u ove dvije grupe djece: sigurno privržena djeca pokazivala su više pozitivnih interakcija u odnosima s vršnjacima.

Drugo, različiti aspekti odnosa između roditelja i djece objašnjavaju količinu i kvalitetu interakcija s vršnjacima. Niska razina bliskosti i intimnosti u odnosima s roditeljima i slab uvid roditelja u aktivnosti njihove djece izgleda da potiču adolescente da provode više vremena u zajedničkim aktivnostima s vršnjacima. Međutim, kvaliteta njihovih odnosa može se predvidjeti na temelju drugih aspekata roditeljskog ponašanja. Adolescenti koji imaju pozitivnije odnose s roditeljima, tj. čiji roditelji pokazuju veće bezuvjetno prihvaćanje osobitosti svoje djece, veću privrženost i emocionalnu uključenost u odnosima s djecom, imaju također i pozitivnije odnose s prijateljima. Roditelji ovih adolescenata također više znaju o tome što im djeca rade i nastoje izbjegavati uporabu uskraćivanja ljubavi, tj. namjernog pokazivanja hladnoće i nezainteresiranosti u odnosima s djecom kako bi ih kaznili zbog njihovih prekršaja. Ovakvi nalazi u skladu su s hipotezom autorica Deković i Raboteg-Šarić da će adolescenti koji imaju kvalitetnije odnose s roditeljima imati i kvalitetnije odnose sa svojim vršnjacima. Štoviše, roditelji koji su više angažirani u odgoju svoje djece i imaju veći nadzor nad njihovim aktivnostima više će poticati svoju djecu u smjeru usvajanja željenih oblika ponašanja.

Zaključuje se da su karakteristike obitelji ( obiteljska struktura i dinamika odnosa s roditeljima) povezane s podložnošću adolescenata vršnjačkom pritisku, a dvije su ključne dimenzije roditeljstva: 1 ( emocionalna toplina i roditeljsko razumijevanje) i 2 ( roditeljski nadzor i roditeljski zahtjevi – očekivanje zrelog i odgovornog ponašanja od svoje djece te

imanje uvida u njihov život). Kombinacija tih dviju dimenzija proizvodi 4 opća stila roditeljstva: autoritaran, permisivan, autoritativan i indiferentan. Navedena istraživanja ukazuju na povezanost roditeljskih odgojnih stilova i različitih pokazatelja psihosocijalne prilagodbe mladih u razdoblju adolescencije. Pokazalo se da je autoritativno roditeljstvo povezano s pozitivnim aspektima psihosocijalnog razvoja adolescenata ( djeca su nezavisna, sposobna regulirati vlastito ponašanje, emocionalno prilagođena. Podložniji su oni adolescenti čiji su roditelji permisivni, nekonzistentni u discipliniranju i ne kontroliraju dovoljno ponašanje svoje djece. Nadalje, adolescenti koji često konzumiraju drogu izvješćuju o malo roditeljske ljubavi, o majčinu nerazumijevanju, slaboj upoznatosti roditelja s time tko su njihovi prijatelji i sl., opisuju svoje roditelje kao pretežito permisivne ili autoritarne te izvješćuju o propustima i poteškoćama u komunikaciji između njih i roditelja. S druge strane, veća uključenost roditelja u odgoj i sudjelovanje djece u odlučivanju u obitelji povezani su s manjim konzumiranjem sredstava ovisnosti, rjeđim problematičnim ponašanjem u školi i manjom učestalošću izražavanja devijantnog ponašanja. Utvrđeno je čak da adolescenti koji imaju prijatelje čiji su roditelji autoritativni pokazuju manje delinkventnog ponašanja i rjeđe konzumiraju sredstva ovisnosti. Dakle, prevalencija autoritativnih roditelja u skupini vršnjaka smanjuje vjerojatnost pojavljivanja rizičnoga ponašanja djece zbog više razine socijalne kontrole u takvoj mreži interpersonalnih odnosa. Naime, snažno je, neizravno djelovanje roditelja na to kakve će prijatelje imati njihova djeca. Roditelji mogu usmjeravati svoju djecu prema određenoj vršnjačkoj grupi poticanjem razvoja određenih osobina ličnosti i oblika ponašanja svoje djece. Istraživanjima se pokazalo da je kvaliteta odnosa roditelj-dijete snažno povezana s kvalitetom odnosa između djece i njihovih vršnjaka. Sigurno privržena djeca pokazala su više pozitivnih interakcija u odnosima s vršnjacima.

## **5. Prikaz nekih provedenih istraživanja**

### **5.1. Podložnost adolescenata vršnjačkom pritisku**

Mnogi su se priznati, strani i domaći autori bavili istraživanjima na području podložnosti vršnjačkom pritisku ili utjecaju u razdoblju adolescencije.

Tako Steinberg i Monahan (2007, prema Forko, Lotar, 2012 ) u svojem radu navode dva objašnjenja povećane podložnosti adolescenata vršnjačkom pritisku. U jednom se objašnjenju ističe istaknutost vršnjaka kao referentne grupe, naglašavajući pritom važnost uloge koju vršnjačka skupina ima u definiranju socijalnog konteksta tijekom rane i srednje

adolescencije. Naime, svrstavajući pojedinca u skupinu, on počinje primjećivati i osjećati pritisak da razvije stil, vrijednosti i interese slične onima koje podržava skupina. Međutim, i grupa se prilagođava pojedincu. Na taj način adolescenti koriste socijalni utjecaj s ciljem kontroliranja ponašanja svih članova grupe, poticanja solidarnosti i sličnosti među svojom grupom, te razvijanja identiteta koji će ih razlikovati od drugih grupa. Drugo objašnjenje navodi promjenu u osjetljivosti individue na pritisak vršnjaka, kao razlog veće podložnosti vršnjačkom pritisku. Naime, u adolescenciji uloga vršnjaka koja postaje sve važnija, vodi adolescenta do mijenjanja vlastitog ponašanja kako bi se uklopio u skupinu stoga postoji veća vjerojatnost da će slijediti skupinu kako bi izbjegao njeno odbacivanje. Moguće je da ova povišena podložnost vršnjačkom pritisku tijekom rane adolescencije nastaje i zbog toga što adolescenti nisu emocionalno spremni postati neovisni pa im vršnjaci služe kao pomoć pri osamostaljivanju.

Prema Dishion i Dodge ( 2005, prema Forko, Lotar, 2012 ) djeca stječu karakteristike vršnjaka s kojima se druže, a određene karakteristike mogu olakšati proces utjecanja ili mu doprinijeti.

Bukowski, Velasquez i Brendgen (2008, prema Forko, Lotar, 2012 ) ističu da podložnost adolescenta vršnjačkom pritisku ovisi o tome kako on doživljava sebe, svoje vršnjake te o nekim kulturalnim čimbenicima kao što su norme društva u kojem živi iz čega bi se moglo zaključiti kako bi samopoštovanje adolescenata (evaluativni aspekt samo poimanja) i njihova interpersonalna orijentacija (stav prema drugim ljudima) mogle imati važnu ulogu u objašnjenju podložnosti vršnjačkom pritisku. Nadalje, autori navode neimanje prijatelja i nisko samopoštovanje kao dvije situacije koje će motivirati djecu da postanu slična svojim vršnjacima ističući kako je jedna od čovjekovih potreba - ona za prijateljima stoga će u potrazi za prijateljima djeca postati slična onima čiji prijatelji žele biti.

Tako Rhodes i Wood (1992, prema Forko, Lotar, 2012 ) ističu da podložnost pojedinca ovisi o njegovu samopoštovanju, tj. da kod osoba niskog samopoštovanja postoji veća vjerojatnost popuštanja očekivanjima i željama drugih. Drugim riječima, kada se navedeno primjeni na koncept vršnjačkog utjecaja, to znači da možemo očekivati kako će adolescenti niskog samopoštovanja biti podložniji vršnjačkom utjecaju od adolescenata visokog samopoštovanja. Nadalje, Bukowski i Hoza ( 2007, prema Forko, Lotar, 2012 ) longitudinalnim su istraživanjem ispitali vezu samopoštovanja i vršnjačkog utjecaja. Sakupljali su informacije o destruktivnom ponašanju i samopoštovanju svakog djeteta te destruktivnom ponašanju djeteta koje je izabrano kao najbolji prijatelj u dvije vremenske točke. Njihovi su rezultati potvrdili

polazna očekivanja, utjecaj je prijatelja bio veći kod djece s nižim samopoštovanjem u usporedbi s djecom višeg samopoštovanja.

Zimmerman i sur. (1997, prema Forko, Lotar, 2012 ) također su proveli istraživanje o povezanosti samopoštovanja i podložnosti vršnjačkom pritisku, a njihovi su rezultati pokazali kako je samopoštovanje mladih u ovom uzorku u padu s porastom dobi, što je u skladu s rezultatima drugih istraživanja (Robins i Trzesniewski, 2005 i Robins i sur., 2002 ). No, rezultati su pokazali i da su mladi visokog samopoštovanja i oni čije samopoštovanje ima uzlaznu putanju manje podložni vršnjačkom pritisku od djece i mladih čije je samopoštovanje nisko ili silazne putanje.

Nadalje, Urberg i suradnici ( 2003, prema Forko, Lotar, 2012 ) bavili su se ispitivanjem individualnih razlika i razlika u odnosima koje utječu na podložnost vršnjačkom pritisku. Individualne razlike koje su povezane s podložnosti vršnjačkom pritisku obuhvaćaju traženje uzbuđenja, usvojenost socijalnih normi, percepciju štetnosti sredstava ovisnosti i samopoštovanje. Autori su pretpostavili povezanost niskog samopoštovanja i podložnosti vršnjačkom pritisku, međutim, istraživanjem se to nije pokazalo. Niti jedan od identificiranih rizičnih čimbenika koji se odnosi na individualna obilježja nije bio značajno povezan s podložnosti vršnjačkom pritisku, već su prihvaćenost od strane prijatelja i kvalitetno prijateljstvo pozitivno povezani sa spremnosti konformiranju ponašanju vršnjaka.

Cilj znanstvenog rada Marije Forko i Marije Lotar iz 2012.g. pod naslovom: *Izlaganje adolescenata riziku na nagovor vršnjaka-važnost percepcije sebe i drugih*, također je bio istražiti odnos podložnosti vršnjačkom pritisku u području rizičnih ponašanja, samopoštovanja adolescenata i njihove interpersonalne orijentacije kako bi se moglo predviđati kada će se vršnjački pritisak kao sastavni dio socijalizacije i grupnih procesa pojavljivati, u kojim situacijama i na koji način. Odnosno, kako bi se spoznalo koji su adolescenti skloniji toj vrsti pritiska, da li oni s višim ili nižim samopoštovanjem, ili oni koji su više ili manje orijentirani prema drugim ljudima kako bi se taj fenomen moglo predviđati i na njega utjecati. Kako bi prikupile potrebne podatke, autorice su konstruirale Skalu interpersonalne orijentacije koja je ispitivala stavove prema generaliziranim drugima, a sastojala se od dva faktora – pozitivne (filantropske) orijentacije i negativne (mizantropske) orijentacije. Svaki od navedenih faktora sadržavao je dva subfaktora pa je tako filantropska orijentacija sadržavala potrebu za ljudima (8 čestica) i prijateljstvo (8 čestica), a mizantropska orijentacija nepovjerenje (7 čestica) i socijalnu izolaciju (6 čestica).

U radu su navedena dva problemska pitanja: 1. Postoji li povezanost između podložnosti vršnjačkom pritisku u području rizičnih ponašanja sa samopoštovanjem i interpersonalnom orijentacijom adolescenata? i 2. Postoji li interakcijski efekt samopoštovanja i dimenzija interpersonalne orijentacije na podložnost vršnjačkom pritisku? Navedene su i tri hipoteze kod kojih se tražila iskustvena provjerljivost: kod prve se očekivala negativna povezanost podložnosti vršnjačkog pritiska sa samopoštovanjem i mizantropskom orijentacijom te pozitivna povezanost podložnosti vršnjačkom pritisku i filantropske orijentacije, kod druge se očekivao značajan interakcijski efekt samopoštovanja i filantropske orijentacije na podložnost vršnjačkom pritisku. Pri tome se očekivalo da će kod adolescenata s niskim samopoštovanjem porast u filantropskoj orijentaciji biti praćen porastom u podložnosti, dok kod adolescenata s višim samopoštovanjem promjena u filantropskoj orijentaciji neće imati efekta na podložnost vršnjačkom pritisku, a kod treće se očekivalo da kod adolescenata s višim samopoštovanjem promjena u mizantropskoj orijentaciji neće imati efekt na podložnost vršnjačkom pritisku, dok će kod adolescenata s nižim samopoštovanjem porast u mizantropskoj orijentaciji biti praćen padom u podložnosti vršnjačkom pritisku. Ispitivana je podložnost vršnjačkom pritisku za različita rizična ponašanja: krađu, pušenje marihuane, kršenje roditeljskih pravila, konzumaciju alkohola, markiranje, upuštanje u seksualne odnose i pušenje cigareta.

Rezultati su pokazali da djevojke postižu viši rezultat samo kada je riječ o markiranju dok je kod mladića situacija nešto drugačija. Rezultati pokazuju kako su mladići podložniji vršnjačkom pritisku od djevojaka, bez obzira o kojem rizičnom ponašanju je riječ. Najveću podložnost vršnjačkom pritisku mladići pokazuju za konzumaciju alkohola te kršenje roditeljskih pravila i markiranje. Pokazalo se i da je podložnost vršnjačkom pritisku negativno povezana sa samopoštovanjem, no riječ je o vrlo niskoj povezanosti. Autorice su očekivale kako će se pokazati umjerena negativna povezanost između ove dvije varijable te je stoga ovako niska povezanost bila neočekivana. S druge strane, ni filantropska, ni mizantropska orijentacija uopće nisu povezane s podložnosti adolescenata vršnjačkom pritisku te su autorice zaključile kako je prva hipoteza samo djelomično potvrđena. Drugi problem ovog istraživanja odnosio se na provjeru interakcijskih efekata samopoštovanja i dimenzija interpersonalne orijentacije na podložnost vršnjačkom pritisku. Međutim, rezultati su pokazali kako interakcijski efekt samopoštovanja i dimenzija interpersonalne orijentacije nisu značajni. Dakle, rezultati su pokazali da se ne mogu prihvatiti druga i treća hipoteza.

Nakon iscrpne analize i objašnjenja prikupljenih podataka, izvedeni su jasni zaključci. Podložnost adolescenata vršnjačkom pritisku mjerena hipotetskim situacijama je niska. Područja najviše razine podložnosti dobivena su na ponašanjima koja su inače učestalija među mladima kao što su konzumacija alkohola i kršenje roditeljskih pravila. Podložniji vršnjačkom pritisku su mladići te adolescenti s nižim samopoštovanjem i višom filantropskom orijentacijom. Interakcije samopoštovanja i filantropske te mizantropske orijentacije nemaju značajan efekt na podložnost vršnjačkom pritisku. Rezultati pokazuju kako je za objašnjenje podložnosti vršnjačkom pritisku osim obilježja adolescenata, potrebno uključiti i obilježja vršnjačkih odnosa te situacije u kojoj adolescent doživljava pritisak (Forko i Lotar, 2012 ).

Dosadašnja istraživanja pokušala su utvrditi razlike u podložnosti vršnjačkom pritisku s obzirom na spol, dob i neke osobine adolescenata, karakteristike obiteljskih odnosa, kvalitetu prijateljskih odnosa. Međutim, istraživanja koja se bave razlikama u podložnosti vršnjačkom pritisku s obzirom na spol ne pokazuju jednoznačne rezultate.

Berndt ( 1979), Brown i sur. (1986) i Steinberg i Silverberg (1986, prema Lebedina-Manzoni, 2007 ) navode kako dječaci pokazuju veću spremnost konformiranja s vršnjacima koji ih potiču na socijalno nepoželjno ponašanje, dok su djevojčice mnogo otpornije na pritisak vršnjaka. Za razliku od navedenog, Davies i Kandel (1981) i Billy i Udry (1985, prema Lebedina-Manzoni, 2007 ) nalaze kako prijatelji imaju puno više utjecaja na djevojčice u odnosu na dječake. Chassin i sur. (1986 ) i Epstein (1983, prema Lebedina-Manzoni, 2007 ) nisu pronašli razlike u podložnosti vršnjačkom pritisku u odnosu na spol, a Davies i Kandel ( 1981, prema Lebedina-Manzoni, 2007 ) pokazali su kako djevojčice u većoj mjeri prilagođavaju svoje akademske težnje s normama vršnjaka.

NadaIje, drugi su autori govorili o vršnjačkom pritisku koje varira u snazi i smjeru u funkciji dobi, te su nastojali utvrditi razdoblja najintenzivnije podložnosti vršnjačkom pritisku: Berndt (1979, prema Lebedina-Manzoni, 2007 ) kao najkritičniju dob za podložnost vršnjačkom pritisku navodi ranu adolescenciju, točnije dob od 15 godina jer adolescenti starije dobi osjećaju značajno niži pritisak prema obiteljskim aktivnostima, a nešto veći pritisak vezan je uz školu i znatno viši uz neprihvatljiva ponašanja (seksualna ponašanja i konzumaciju alkohola).

Među okolinskim faktorima za koje se pretpostavlja da su povezani s vršnjačkim pritiskom najviše se istraživanja bavi utjecajem roditelja, točnije roditeljskim odgojnim stilom te kvalitetom odnosa roditelja i adolescenata. O utjecaju roditeljskog discipliniranja na podložnost vršnjačkom pritisku govore Snyder, Dishion i Patterson (1986) te Steinberg i Silverberg (1986, prema Lebedina-Manzoni, 2007 ) pri čemu navode kako su uključivanju u



antisocijalna ponašanja s vršnjacima skloniji oni adolescenti čiji su roditelji permisivni, nekonzistentni u discipliniranju i koji ne nadgledaju ponašanje svoje djece. Savin-Williams i Berndt (1990, prema Lebedina-Manzoni, 2007 ) ističu kako postoji veća mogućnost da vršnjaci utječu na ponašanje i stavove adolescenta kada adolescent percipira odnos sa svojim roditeljima negativno ili kada mu nedostaje roditeljske potpore.

Istraživanja su također pokazala kako na podložnost vršnjačkom pritisku utjecaj imaju i neke karakteristike prijateljskih odnosa: Steinberg i Silverberg (1986, prema Lebedina-Manzoni, 2007 ) navode kako su adolescenti čije su prijateljske veze i socijalni status nesigurni skloniji traženju potvrde vršnjaka čak i pod cijenu vlastite autonomije. Nasuprot tome, Urberg i sur. ( 2003, prema Lebedina-Manzoni, 2007 ) pokazali su svojim istraživanjem kako su upravo najprihvaćeniji adolescenti oni koji se najčešće konformiraju ponašanju svojih prijatelja. Osim o karakteristikama prijateljskih odnosa, navedeni autori govore i o individualnim karakteristikama adolescenta kao faktorima koji utječu na podložnost vršnjačkom pritisku vezanom uz rizična ponašanja. Kao najznačajnije individualne karakteristike navode traženje uzbuđenja, neusvojene društvene norme i nisko samopoštovanje.

U području ličnosti, najčešće je istraživana povezanost podložnosti vršnjačkom pritisku i samopoštovanja. DuBois i Silverthorn ( 2004, prema Lebedina-Manzoni, 2007 ) navode kako postoji povezanost između niskog globalnog samopoštovanja i druženja s devijantnim vršnjacima.

Perry (1987, prema Lebedina-Manzoni, 2007 ) navodi kako adolescenti koji pozitivnije opisuju svoje prijateljske odnose imaju više samopoštovanje u odnosu na adolescente koji negativno opisuju prijateljske odnose: te da adolescenti koji pozitivno percipiraju svoju vršnjačku grupu imaju više samopoštovanje, osjećaju se prihvaćenijima od strane vršnjaka i manje usamljenima u odnosu na adolescente koji izjavljuju kako u njihovim vršnjačkim grupama postoje sukobi.

Uočeno je iz navedenog da su moguća objašnjenja povećane podložnosti adolescenata vršnjačkom pritisku: 1) istaknutost vršnjaka kao referentne grupe jer svrstavanjem u skupinu pojedinac počinje primjećivati i osjećati pritisak da razvije stil, vrijednosti i interese slične onima skupine, 2) promjene u osjetljivosti individue na pritisak vršnjaka u adolescenciji – uloga vršnjaka postaje sve važnija pa pojedinac mijenja vlastito ponašanje kako bi se uklopio u skupinu i izbjegao njeno odbacivanje, 3) adolescenti nisu emocionalno spremni postati neovisni pa im vršnjaci služe kao pomoć pri osamostaljivanju. Navedena su istraživanja utvrdila da podložnost adolescenata vršnjačkom pritisku ovisi o mnogim

faktorima: kako pojedinac doživljava sebe i svoje vršnjake, kulturalnim čimbenicima – normama društva u kojem živi, niskom samopoštovanju, stavu prema drugim ljudima, neimanju prijatelja budući da je čovjekova potreba- ona za prijateljima stoga će on u potrazi za prijateljima postati sličan onima čiji prijatelj želi biti. Također se pokazalo da su adolescenti niskog samopoštovanja podložniji vršnjačkom utjecaju od adolescenata visokog samopoštovanja. Istraživanja govore i o individualnim razlikama koje su povezane s podložnošću adolescenata vršnjačkom pritisku, a one obuhvaćaju: traženje uzbuđenja, usvojenost socijalnih normi, percepciju štetnosti sredstava ovisnosti. Pokazalo se i da su prihvaćenost od strane prijatelja i kvalitetno prijateljstvo pozitivno povezani sa spremnosti konformiranja ponašanju vršnjaka te da su vršnjačkom pritisku podložniji mladići s nižim samopoštovanjem i višom filantropskom orijentacijom od djevojaka bez obzira o kojem rizičnom ponašanju je riječ. Najveću podložnost mladići pokazuju za konzumaciju alkohola te kršenje roditeljskih pravila i markiranje. Kao najkritičnija dob za podložnost adolescenata vršnjačkom pritisku navodi se rana adolescencija, dob od 15 godina jer je tada veći pritisak vezan za školu i neprihvatljiva ponašanja. Ističe se i da su adolescenti čiji su roditelji permissivni, nekonzistentni u discipliniranju i ne nadgledaju ponašanje svoje djece skloniji utjecaju vršnjaka te oni čije su prijateljske veze i socijalni odnosi nesigurni skloniji traženju potvrde vršnjaka.

## **5.2. Neke karakteristike mladih s obzirom na podložnost vršnjačkom pritisku**

Autori koji su se bavili istraživanjem obilježja mladih i njihove podložnosti vršnjačkom pritisku razlikuju se svojim zaključcima o istraživanom fenomenu jer se pojam vršnjačkog pritiska i njegovog mjerenja pokazao izuzetno kompleksnim i zahtjevnim.

Marija Lebedina-Manzoni i Neven Ricijaš 2013.godine proveli su istraživanje čiji je cilj bio utvrditi prediktivnu vrijednost obilježja spola, dobi, osobnog doživljaja vršnjačkog pritiska, slike o sebi, depresivnosti, anksioznosti, procjene roditeljskog ponašanja i zadovoljstva tj. privrženosti u prijateljskim vezama u objašnjenju podložnosti vršnjačkom pritisku.

Najvažnijim prediktorima podložnosti pritisku pokazali su se doživljaj pritiska i spol ispitanika. Naime, što je doživljaj pritiska (subjektivni osjećaj zbog očekivanja vršnjaka) bio veći, to je i podložnost pritisku bila veća. No, i muški spol se pokazao važnim prediktorom veće podložnosti pritisku vršnjaka.

Druga skupina značajnih prediktora bila je vezana uz odnos s roditeljima, a naročito uz odnos s majkom. Psihološka kontrola majke i popustljivost pokazali su se pozitivno povezanima s podložnošću pritisku, a nadzor negativno povezanim.

Treća skupina značajnih prediktora podložnosti pritisku vršnjaka odnosila se na anksioznu privrženost prijateljima: mladi koji sebe vide manje podložnima vršnjačkom pritisku postižu i više rezultate na mjeri općeg doživljaja vlastite vrijednosti, a rastom dobi povećava se i podložnost pritisku vršnjaka

Rezultati su pokazali: povezanost muškog spola i više dobi s većom podložnošću pritisku, anksioznu privrženost kao značajan prediktor podložnosti, viši doživljaj vlastite vrijednosti povezan s nižom podložnosti pritisku te depresivnost kao značajan prediktor podložnosti pritisku na način da je viša depresivnost povezana s višom podložnosti.

Autori smatraju da se efekt spola koji pokazuje kako su mladići podložniji vršnjačkom pritisku pokazao značajnim vjerojatno zbog toga što mladići inače pokazuju veću podložnost vršnjačkom pritisku u području rizičnih ponašanja. Mladići su ili doista skloniji konformirati se očekivanjima vršnjaka ili su njima navedena ponašanja općenito prihvatljivija. Moguće je i da je pritisak među mladićima direktniji te da oni svoje vršnjake više nagovaraju na neko ponašanje, a odbijanje konformiranju zahtjevima grupe može biti vrlo rizično za njihov status u grupi. Oni su također u razdoblju adolescencije, a i kasnije više usmjereniji na grupu vršnjaka, u odnosu na djevojke koje su više usmjerene na individualne odnose s prijateljicama (Vasta i sur., 2004). Dakle, kod djevojaka je cijeli proces suptilniji. One možda manje nagovaraju svoje vršnjakinje, ali se neke stvari očekuju. No, Lebedina-Manzoni i Ricijaš (2013) ističu kako to sigurno nije jedino objašnjenje. Moguće je i da je među mladićima pritisak objektivno veći pa su tako adolescenti koji doživljavaju veći pritisak vršnjaka često skloniji popuštanju pod pritiskom vršnjaka. Štoviše, anksiozna privrženost vršnjacima koja se javlja zbog straha od gubitka odnosa može biti odličan poticaj za promjenu vlastitog ponašanja adolescenta i njegova usklađivanja s onim što vršnjaci od njega očekuju ili pak s onim što on misli da vršnjaci od njega očekuju. Potreba za pripadanjem osnovni je ljudski motiv koji se nalazi u pozadini čitavog niza ponašanja i upravo se zbog straha od gubitka pripadnosti i zadovoljavajućeg odnosa s vršnjacima može javiti potreba za usklađivanjem s očekivanjima vršnjaka bez obzira na vlastite odabire.

Armsden i Greenberg (1987, prema Lebedina-Manzoni i Ricijaš, 2013) slažu se da je u razdoblju adolescencije od iznimne važnosti kvaliteta privrženosti vršnjacima, kako za niz procesa u doživljajnim i ponašajnim aspektima prilagođenosti tako i za dobrobiti pojedinca.

Međutim, u razvijanju odnosa sa svojim vršnjacima, prema Wood i suradnici (2004), Hayes (2004), De Kemp i suradnici (2006) važnu ulogu imaju i mnogi drugi faktori poput onoga sigurne privrženosti roditeljima.

Allen i Land ( 1999, prema Lebedina-Manzoni i Ricijaš, 2013 ) navode kako adolescenti kojima prijatelji nisu na vrhu hijerarhije objekata privrženosti iskazuju manju sklonost podlijevanju vršnjačkom pritisku dok adolescenti kojima vršnjacima preuzimaju ulogu njihovih roditelja kada postanu njihovi najvažniji objekti privrženosti iskazuju vršnjacima istu poslušnost kao i svojim roditeljima.

Prema Lotar (2012) adolescenti koji nisu razvili sigurnu privrženost roditeljima imaju veću potrebu za traženjem novih objekata privrženosti koje pronalaze u svojim vršnjacima. Pritom Lotar ističe veću važnost utjecaja majke na podložnost vršnjačkom pritisku: što su veći nadzor i pozitivno discipliniranje majke manja je podložnost pritisku, a što je veća njena psihološka kontrola i popustljivost veća je i podložnost pritisku. Što se tiče uloge oca, njegova veća popustljivost prediktor je više podložnosti pritisku vršnjaka. Veća prediktivna važnost odnosa s majkom, rezultat je objektivno veće prisutnosti majke u životu djece i odnosa s majkom koji je indikativniji i nešto kompleksniji u usporedbi s odnosom s ocem.

Wood i suradnici (2004, prema Lebedina-Manzoni i Ricijaš, 2013 ) potvrđuju učinak roditeljske permisivnosti na veću podložnost adolescenata vršnjačkom pritisku sa naglaskom na konzumaciju alkohola. Isto navodi i Keresteš (1999, prema Lebedina-Manzoni i Ricijaš, 2013 ) ističući permisivan roditeljski stil kao rizičan faktor za probleme u ponašanju dok Hayes (2004) s druge strane naglašava dobar odnos roditelja i adolescenta kao neophodan preduvjet nadzora ponašanja adolescenta, a De Kemp i suradnici (2006, prema Lebedina-Manzoni, Ricijaš, 2013 ) ističu pristup roditeljstvu kao važan zaštitni čimbenik prilikom prevencije intenziviranja delinkventnog ponašanja u ranoj adolescenciji jer adolescenti nedostatnost pozitivnog odnosa s roditeljima kompenziraju usmjeravanjem prema utjecaju vršnjaka.

Isto potvrđuju i istraživanja Armsden i Greenberg (1987, prema Lebedina-Manzoni, Ricijaš, 2013 ) koja pokazuju kako poboljšanja u kvaliteti odnosa između roditelja i adolescenata dovode do smanjenja zloupotrebe sredstava ovisnosti, boljih akademskih postignuća, višeg oslanjanja na vlastite resurse te nižeg stupnja socijalnih i psiholoških problema.

Rezultati istraživanja Tolan i Cohler ( 1993, prema Lebedina-Manzoni, Ricijaš, 2013 ) sukladni su prethodno navedenome. Oni su istaknuli rezultate prema kojima su roditelji adolescenata podložnih negativnom utjecaju vršnjaka permisivni, nekonzistentni u discipliniranju i ne kontroliraju dovoljno ponašanje svoje djece.

Nadalje, Leary i Kowalski ( 1995, prema Lebedina-Manzoni, Ricijaš, 2013 ) navode i neke druge okolnosti koje su se pokazale pogodnima za podlijevanje vršnjačkom pritisku poput socijalne anksioznosti, želje adolescenta da se sviđa vršnjacima i bude prihvaćen od svojih prijatelja te sumnje u vlastitu sposobnost ostvarivanja takvih težnji, a Cohen i Prinstein (2006, prema Lebedina-Manzoni, Ricijaš, 2013 ) svojim su istraživanjem pokazali kako su adolescenti s izraženijom socijalnom anksioznosti skloniji konformiranju vršnjacima bez obzira na socijalni status vršnjaka koji vrši pritisak. Za razliku od njih, kod adolescenata s nižom razinom socijalne anksioznosti podložnost vršnjačkom pritisku mijenja se ovisno o socijalnom statusu vršnjaka koji vrše pritisak.

Dakle, prema Lebedina-Manzoni i sur. (2013) rezultati navedenih istraživanja jasno pokazuju kako je vršnjački pritisak rezultat višestrukih utjecaja i da se radi o procesu koji je izrazito kompleksan i povezan s mnogo različitih aspekata pri čemu je međuodnos sastavnica tog procesa od presudnog značaja.

Istraživanja su pokazala da se adolescenti sa višim stupnjem samopoštovanja osjećaju zadovoljniji sobom što im daje osjećaj sigurnosti te se manje trude zadovoljiti očekivanja vršnjaka dok su se u objašnjenju podložnosti pritisku vršnjaka značajnim prediktorima pokazali: muški spol i starija dob, visok doživljaj pritiska, veći stupanj emotivnih poteškoća u području anksioznosti i depresivnosti, otežano stupanje u sigurne kontakte s drugima zbog čega je više prisutna anksiozna privrženost u prijateljskim odnosima, procjena roditelja permisivnima i nizak generalni doživljaj vlastite vrijednosti. Lebedina-Manzoni i Ricijaš (2013) ističu kako je posebnu pozornost u podložnosti pritisku vršnjaka potrebno usmjeriti prema njihovom doživljaju pritiska i subjektivnom osjećaju zbog očekivanja vršnjaka jer on ima najveću prediktivnu vrijednost.

Uz pretpostavku da su adolescenti podložniji vršnjačkom pritisku vezanom za rizična ponašanja u odnosu na adolescentice cilj istraživačkog rada Lebedine-Manzoni i suradnika Lotar i Ricijaš (2008) bio je konstruirati višedimenzionalnu skalu podložnosti vršnjačkom pritisku te utvrditi razlikuje li konstruirana skala adolescente s obzirom na spol i razred, tj. postoje li razlike u podložnosti vršnjačkom pritisku u različitim područjima s obzirom na spol adolescenata te postoje li razlike u podložnosti vršnjačkom pritisku u različitim područjima s obzirom na razred adolescenata s izraženim očekivanjem da će podložnost vršnjačkom pritisku u svim područjima vršnjačkog pritiska biti izraženija u prvom razredu srednje škole. Autori su, naime, pretpostavljajući da na podložnost vršnjačkom pritisku utječu i kontekstualni čimbenici poput upisa u prvi razred srednje škole, očekivali da će kod učenika

prvih razreda biti prisutna veća potreba za uklapanjem u novu sredinu, tj. nove vršnjačke grupe.

Lebedina-Manzoni i suradnici (2008) na samom su početku, na temelju Brownove i Clasenove konceptualizacije vršnjačkog pritiska iz 1985.g. konstruirali Skalu podložnosti vršnjačkom pritisku definirajući pritom 5 područja vršnjačkog pritiska

1. odnosi s vršnjacima,
2. fizički izgled,
3. odnosi s roditeljima,
4. rizična ponašanja i
5. ponašanje u školi

Rezultati su pokazali razliku u podložnosti vršnjačkom pritisku između dječaka i djevojčica samo kod faktora Rizična ponašanja, tj. da je kod dječaka prisutna veća podložnost vršnjačkom pritisku prema rizičnim ponašanjima.

Prema autorima razlog tomu može biti taj što su u adolescenciji djevojčice više usmjerene na individualne odnose s prijateljicama dok su dječaci usmjereniji na grupu vršnjaka te su sukladno tome spremniji popustiti vršnjačkom pritisku u području rizičnih ponašanja kako bi si osigurali bolji status u grupi. No, Pardini i sur. ( 2005, prema Lebedina-Manzoni i suradnici, 2008 ) naglašavaju da, iako se može zaključiti kako su dječaci spremniji konformirati se rizičnim ponašanjima, ne možemo sa sigurnošću reći zašto se konformiraju. Činjenica je da su dječaci skloniji od djevojčica rizičnom ponašanju i češće sudjeluju u takvim aktivnostima jer su tijekom adolescencije skloniji prihvatiti pozitivna uvjerenja vezana uz delinkventna ponašanja, ali unatoč tome ne možemo znati jesu li oni spremniji konformirati se zato što su inače skloniji takvim ponašanjima ili se doista teže odupiru vršnjačkom pritisku u tom području.

Druga hipoteza njihova rada bila je da će podložnost vršnjačkom pritisku biti veća u prvom u odnosu na drugi i treći razred. Autori su na temelju rezultata drugih istraživanja (Tolan i Cohler,1993 ) očekivali takve rezultate jer ona pokazuju kako je podložnost vršnjačkom pritisku najizraženija oko 15. godine, prilikom polaska u prvi razred srednje škole stoga su Lebedina-Manzoni i suradnici (2008) pretpostavljali da će u takvim okolnostima adolescenti, želeći sigurno ostaviti dobar dojam te zauzeti što bolju poziciju u grupi vršnjaka, biti podložniji i spremniji popustiti vršnjačkom pritisku budući da se radi o razdoblju stvaranja novih prijateljstava i ulaženja u novu socijalnu sredinu. Međutim, rezultati su pokazali nepostojanje razlike u podložnosti vršnjačkom pritisku s obzirom na razred koji adolescenti pohađaju.

Iz svega navedenog utvrđeno je da su se najvažnijim prediktorima podložnosti adolescenata vršnjačkom pritisku pokazali:

1. doživljaj pritiska - što je doživljaj pritiska bio veći, to je i podložnost pritisku bila veća
2. spol – muški spol važan prediktor – mladići su usmjereniji na grupu vršnjaka u odnosu na djevojke koje su više usmjerene na individualne odnose s prijateljicama. Moguće objašnjenje je da je pritisak vršnjaka objektivno veći na dječake i da se kod njih zbog želje da zadovolje svoju potrebu za pripadanjem i straha od odbacivanja, gubitka pripadnosti i zadovoljavajućeg odnosa s vršnjacima može javiti potreba za usklađivanjem s očekivanjima vršnjaka bez obzira na vlastite odabire
3. psihološka kontrola majke i popustljivost oca – veća psihološka kontrola majke pokazala se pozitivno povezanom s većom podložnošću, a nadzor negativno povezan, dok je veća popustljivost oca pozitivno povezana s većom podložnošću vršnjačkom pritisku
4. samopoštovanje – mladi koji sebe vide manje podložnima pritisku postižu više rezultate na mjeri općeg doživljaja vlastite vrijednosti
5. anksiozna privrženost vršnjacima zbog nesigurne privrženosti roditeljima i permisivnog roditeljskog stila – vršnjaci preuzimaju ulogu roditelja i adolescenti im iskazuju istu poslušnost kao i svojim roditeljima
6. viša depresivnost povezana s većom podložnosti vršnjačkom pritisku

Kao što je rečeno na početku ovog poglavlja, vršnjački je pritisak rezultat višestrukih utjecaja. Radi se o procesu koji je izrazito kompleksan i povezan s mnogo različitih aspekata o čemu govore i zaključci navedenih istraživanja.

### **5.3. Rizično socijalno ponašanje adolescenata u kontekstu vršnjaka**

Cilj rada autorice Marine Đuranović (2014) bio je detektirati koji su to oblici rizičnog socijalnog ponašanja koje mladi manifestiraju u kontekstu vršnjaka te postoji li rodna (spolna) razlika s obzirom na prevalenciju navedenih ponašanja. Podaci o rizičnim ponašanjima adolescenata u kontekstu vršnjaka prikupljeni su anketnim upitnikom, a uzorak su činili svi učenici trećih razreda gimnazije na području Sisačko-moslavačke županije, njih 265, a oblici rizičnih socijalnih ponašanja koji su ispitivani u kontekstu vršnjaka bili su: varanje na ispitima, nediscipliniranost na nastavi, socijalna agresivnost, bježanje s nastave, verbalna

agresivnost, rizična ponašanja na internetu- gledanje neprimjerenih sadržaja, prkos, povodljivost, pušenje, kockanje, fizička agresivnost, uništavanje školske imovine, droga, krađa, kockanje na internetu i rizična seksualna ponašanja.

Rezultati istraživanja pokazali su da je varanje na ispitu (testu) najučestaliji oblik rizičnog socijalnog ponašanja koje adolescenti manifestiraju u kontekstu vršnjaka te da su rizična ponašanja na internetu (uključujući i kockanje) i fizička agresivnost karakterističniji za muški spol.

Polazna hipoteza u radu pretpostavljala je konzumiranje alkohola kao dominantnog oblika rizičnog socijalnog ponašanja adolescenata u kontekstu vršnjaka, a razlozi zbog kojih je izvedena ova pretpostavka svakodnevne su vijesti i medijski natpisi o sve učestalijem konzumiranju alkohola mladih. Naime, u posljednje vrijeme mediji nas sve više bombardiraju vijestima o sve većem broju adolescenata koji u alkoholiziranom stanju u kasnim, noćnim satima borave na gradskim ulicama i izazivaju pozornost svojim nedoličnim ponašanjem.

Međutim, istraživanje je pokazalo da je varanje na ispitu (testu) najzastupljeniji oblik rizičnog socijalnog ponašanja koje adolescenti manifestiraju u kontekstu vršnjaka te dobiveni rezultat ne potvrđuje postavljenu hipotezu kojom se pretpostavilo da je konzumiranje alkohola dominantan oblik rizičnog socijalnog ponašanja koje mladi manifestiraju u kontekstu vršnjaka.

Đuranović (2014) kao moguće uzroke dobivenih rezultata navodi predimenzioniranost problema konzumiranja alkohola kod mladih od strane medija i mogućnost da su dobiveni rezultati istraživanja rezultat uzorka ispitanika na kojem je ono provedeno. Ovo je istraživanje provedeno na uzorku ispitanika koji su činili svi učenici trećih razreda gimnazije na području Sisačko-moslavačke županije. Budući da se ovdje radi o završnim razredima gimnazije, dobiveni rezultati prema autorici i nisu tako iznenađujući jer je većina učenika ovih škola uglavnom orijentirana na postizanje što boljih školskih rezultata radi upisa na željeni fakultet i nastavka daljnjeg školovanja ističući pritom da je način na koji se postižu željeni rezultati zabrinjavajući.

Đuranović (2014) naglašava da ne smijemo zanemariti ni činjenicu da je varanje usko povezano s laganjem i krađom. Ovi oblici rizičnog socijalnog ponašanja učenika jednostavno povlače i uvjetuju jedan drugoga te samim time uvlače djecu i mlade u kompleksne i vrlo rizične životne situacije.



Kao što je vidljivo iz dobivenih rezultata istraživanja iza varanja slijede: nediscipliniranost učenika na nastavi, konzumiranje alkohola, socijalna agresivnost učenika, bježanje s nastave, verbalna agresivnost, skitnja, rizična ponašanja na internetu, prkos, povodljivost, pušenje, kockanje, fizička agresivnost, uništavanje školske imovine, konzumiranje droga, krađa, kockanje na internetu, rizična seksualna ponašanja.

S obzirom na prevalenciju rizičnih ponašanja u kontekstu vršnjaka, ona su više karakteristična za muški spol.

#### **5.4. Podložnost vršnjačkom pritisku i samopoštovanje kod studenata**

Lebedina-Manzoni i suradnici su 2007.g. proveli istraživanje čiji je cilj bio utvrditi područja najveće i najmanje podložnosti vršnjačkom pritisku, usporediti rezultate dobivene na uzorku studenata s onima dobivenim na uzorku srednjoškolaca, ispitati razlike s obzirom na spol te istražiti odnos podložnosti vršnjačkom pritisku i samopoštovanja studenata. Područja na kojima ispitanici pokazuju najveću podložnost vršnjačkom pritisku govore o formiranju slike o sebi koje se temelji na mišljenju važnih drugih iz naše okoline, dok se najmanji doživljaj pritiska vršnjaka bilježi kod manifestnih rizičnih ponašanja, a posebice se to odnosi na seksualno ponašanje. Istraživanje i dobiveni rezultati su pokazali da je doživljaj podložnosti vršnjačkom pritisku izraženiji u uzorku srednjoškolaca u odnosu na uzorak studenata, a s obzirom na spol, rezultati pokazuju značajniji doživljaj vršnjačkog pritiska kod ispitanika muškog spola u području manifestnih rizičnih ponašanja, dok se povezanost između podložnosti vršnjačkom pritisku i samopoštovanja pokazala neočekivano niskom.

Rezultati su pokazali kako je najmanji pritisak doživljen kod manifestnih rizičnih ponašanja, posebice se to odnosi na seksualno ponašanje. To navodi na zaključak kako je utjecaj vršnjaka daleko više prisutan pri potrebi za usklađivanjem vlastitog identiteta temeljem reakcija vršnjaka i ostvarivanjem sličnosti s njima (doživljajni aspekt), nego što je to slučaj s manifestnim ponašanjem. Znatno manja podložnost vršnjačkom pritisku kod manifestiranja rizičnih ponašanja može biti posljedica toga što uzorak ispitanika čine studenti, čija uloga pretpostavlja manju sklonost rizičnim ponašanjima.

Usporedbom rezultata vidljivo je kako je podložnost vršnjačkom pritisku izraženija u uzorku srednjoškolaca u odnosu na studente jer je srednjoškolcima, za razliku od studenata, važnije što drugi misle o njima i treba im pohvala njihovog društva da bi se dobro osjećali, boje se da

će ispasti glupi pred društvom te teško prihvaćaju one koji su drugačiji od njih i njihovih prijatelja.

Lebedina-Manzoni i suradnici (2007) pretpostavljaju kako su srednjoškolci u fazi intenzivnog formiranja identita, traženju vlastitog mjesta i uloge u grupi vršnjaka pa su stoga osjetljiviji na različite vršnjačke utjecaje. Kod studenata je vjerojatnije da je taj proces pri kraju te da je njihova slika o sebi više diferencirana i nemaju toliko izraženu potrebu konformirati se. Iz rezultata autori zaključuju da su srednjoškolci skloniji konzumiranju droge kako bi svoje iskustvo uskladili s iskustvom svojeg društva. Također se pretpostavlja da su srednjoškolci često potaknuti na eksperimentiranje drogama kako bi u svom društvu ostvarili određeni status pa tako čak 14,6% srednjoškolaca često ili uvijek uzima drogu jer želi iskusiti „super“ osjećaj koji je iskusio ostatak njegovog/njezinog društva, u usporedbi s 4,2% studenata.

Dobiveni rezultati u skladu su s rezultatima ranijih istraživanja u kojima se kao razdoblje najveće podložnosti vršnjačkom pritisku navodi rana adolescencija, točnije dob od 15 godina (Berndt, 1979 i Berndt i Savin-Williams, 1993).

Nadalje, rezultati diskriminacijske analize upućuju na značajniji doživljaj vršnjačkog pritiska kod studenata u području manifestiranja rizičnih ponašanja. Sama čestica broj 20 (čestica s najvišom korelacijom) ukazuje na takav smjer zaključka, koji nadalje potvrđuju čestice vezane uz veću sklonost studenata pritisku vezanom uz kockanje, konzumiranje alkoholnih pića te utjecaja na seksualno ponašanje. Do sličnih rezultata došli su i Lebedina-Manzoni i Ricijaš (2007) na uzorku hrvatskih srednjoškolaca, ali i brojna inozemna istraživanja potvrđuju ovakve nalaze (Berndt i Savin-Williams, 1993, Brown i sur. 1986, Steinberg i Silverberg, 1986 i Berndt, 1979).

Lebedina-Manzoni i suradnici (2007) smatraju potrebnim napomenuti kako ovi rezultati ukazuju na još jednu pojavu, a to je veća sklonost rizičnim ponašanjima, kockanju, konzumiranju alkoholnih pića te orijentiranosti na seksualno ponašanje koje nije vezano uz neposredan pritisak vršnjaka već uz način razmišljanja i samoinicijativno ponašanje studenata (odnosno ispitanika muškog spola). U tom kontekstu i Berndt i Savin-Williams (1993, prema Lebedina-Manzoni i suradnici, 2007) naglašavaju kako su adolescenti muškog spola spremniji upustiti se u različita rizična ponašanja ne samo zbog vršnjačkog pritiska, već zbog toga što ih oni, u odnosu na adolescentice, procjenjuju manje negativnima. Kao što je već navedeno, brojna su istraživanja potvrdila pretpostavku o muškom spolu kao rizičnom faktoru za manifestiranje neprihvatljivog ponašanja.

Međutim, iako povezanost između podložnosti vršnjačkom pritisku i samopoštovanja postoji, ona je niža od očekivane što navodi na zaključak kako je podložnost vršnjačkom pritisku

kompleksniji pojam pod utjecajem i nekih drugih faktora koji nisu bili obuhvaćeni ovim istraživanjem.

Istraživanje Lebedine-Manzoni i suradnika (2007) provedeno na uzorku srednjoškolaca u Republici Hrvatskoj pokazalo je kako je doživljaj vršnjačkog pritiska najviše prisutan u području potrebe za usklađivanjem razmišljanja (vrijednosti i stavova) s vršnjacima te prihvaćenosti od strane vršnjaka. Najmanji pritisak vršnjaka doživljen je kod manifestiranja rizičnih ponašanja – seksualnih iskustava i konzumiranja sredstava ovisnosti. Međutim, rezultati su također pokazali kako dječaci doživljavaju značajniji utjecaj vršnjaka u kategorijama koje govore o neodolijevanju rizičnim ponašanjima, značaju sličnosti s vršnjacima i značaju popularnosti među vršnjacima, dok u kategoriji značaj vršnjaka za sliku o sebi ne postoji razlika s obzirom na spol.

Provjeravajući razliku između djece s visokim i one s niskim samopoštovanjem Coopersmith (1967, prema Bezinović, 1988 ) je utvrdio kako su ispitanici s visokim samopoštovanjem asertivniji, nezavisniji i otporiji na utjecaje iz okoline koji nisu u skladu s njihovom percepcijom, u odnosu na ispitanike s niskim samopoštovanjem. Naime, studije pokazuju kako osobe s niskim samopoštovanjem imaju značajno više emocionalnih i motivacijskih problema u usporedbi s osobama čije je samopoštovanje umjereno ili visoko. One su sklonije depresiji, tendiraju odvajanju od ljudi te se pasivno prilagođavaju zahtjevima okoline (Baumeister i sur., 2003, prema Lebedina-Manzoni i suradnici, 2007 ).

Dakle, iz prikaza provedenih istraživanja zaključuje se da područja na kojima ispitanici pokazuju najveću podložnost vršnjačkom pritisku govore o formiranju slike o sebi koja se temelji na mišljenju važnih drugih iz okoline. Najmanji doživljaj pritiska vršnjaka bilježi se kod manifestnih rizičnih ponašanja, a posebice se to odnosi na seksualno ponašanje. Uspoređujući rezultate srednjoškolaca i studenata pokazalo se kako je doživljaj podložnosti vršnjačkom pritisku izraženiji u uzorku srednjoškolaca što se posebno odnosi na čestice koje govore o važnosti drugih za sliku o sebi. S obzirom na spol, rezultati pokazuju značajniji doživljaj vršnjačkog pritiska kod ispitanika muškog spola u području manifestiranja rizičnih ponašanja. Negativna povezanost između podložnosti vršnjačkom pritisku i samopoštovanja postoji u gotovo svim česticama, iako se ona pokazala neočekivano niskom.

Iz navedenih istraživanja uočeno je da su područja na kojima adolescenti pokazuju najveću podložnost ona koja govore o formiranju slike o sebi koja se temelji na mišljenju važnih drugih iz okoline, dok je najmanji doživljaj pritiska zabilježen kod manifestnih rizičnih ponašanja i to kod srednjoškolaca. On je kod srednjoškolaca izraženiji u odnosu na studente

jer je njima važnije što drugi misle o njima te im je potrebna afirmacija njihovog društva kako bi se dobro osjećali. Ne iznenađuje činjenica da su srednjoškolci osjetljiviji na vršnjački utjecaj ako uzmemo u obzir da se oni nalaze u fazi formiranja identiteta i traženja vlastitog mjesta u grupi, za razliku od studenata kod kojih je taj proces pri kraju, njihova slika o sebi diferenciranija te nemaju toliko izraženu potrebu konformirati se. Potrebno je svakako istaknuti zabrinjavajuće rezultate istraživanja koji ukazuju na veću sklonost studenata rizičnim ponašanjima koja nije posljedica neposrednog pritiska vršnjaka, već njihovog načina razmišljanja i samoinicijativnog ponašanja.

## 6. Zaključak

Adolescencija predstavlja vrijeme prilagodbe, mijenjanja, osamostaljivanja, odrastanja, traženja i izgrađivanja vlastitog identiteta. Radi se o turbulentnom razdoblju u kojemu su adolescentima izuzetno potrebni potpora i oslonac na njihovom trnovitom putu transformacije u odraslu osobu jer često nisu emocionalno spremni za sve izazove s kojima se susreću. Tada se za pomoć obraćaju vršnjacima i vršnjačkim grupama u kojima traže utočište, solidarnost i razumijevanje za svoje probleme. Povećava se važnost vršnjaka i vršnjačkog pritiska kao i količina vremena provedenog s njima. Njihov utjecaj može biti pozitivan, ali i negativan kada vršnjaci utječu na mlade osnažujući ih i potičući na rizična ponašanja, a adolescenti su iz straha od odbacivanja skloni postati slični onima čiji prijatelji žele biti.

Ovim su se radom nastojale prikazati spoznaje o tematici vezanoj uz podložnost adolescenata vršnjačkom pritisku. S ciljem što boljeg razumijevanja istraživnog fenomena detaljno su objašnjene njegove pojedine komponente te prikazani primjeri provedenih istraživanja na temelju kojih se može zaključivati o ovom fenomenu.

Iz rada se mogu dobiti vrijedne informacije o pojmovima: adolescencija, vršnjačka grupa i utjecaj vršnjaka/vršnjački pritisak. Ovaj rad može koristiti svim roditeljima i odgojno-obrazovnim djelatnicima uključenima u rad s adolescentima budući da je u njemu riječ o iznimno važnom fenomenu, prisutnom u životu svakog pojedinca te ključnom za njihov rast i razvoj. Prikazom nekih provedenih istraživanja dobivene su vrijedne spoznaje koje ukazuju na važnost kontinuiranog i predanog rada roditelja, obitelji, odgojno-obrazovnih djelatnika, ali i društva s adolescentima na prevenciji rizičnih ponašanja.

Posebno važnim smatram upoznavanje s važnošću roditeljske potpore i ključnošću njihove uloge u cjelokupnom procesu rada s adolescentima jer je potrebno osvijestiti činjenicu da su danas dobne granice kada mladi počinju eksperimentirati sa raznim sredstvima ovisnosti znatno niže u odnosu na prošlost te da je potrebno ulagati veći napor, vrijeme i predanost radu s adolescentima s ciljem prevencije njihovog rizičnog ponašanja. Naime, istraživanja su pokazala da su djeca roditelja koji su više uključeni u odgoj manje eksperimentirala s pušenjem i rjeđe se problematično ponašala u školi, a sudjelovanje u odlučivanju u obitelji bilo je povezano s manjom učestalošću izražavanja devijantnog ponašanja. Usmjeravajući i potičući djecu u uključivanje u različite aktivnosti tijekom slobodnoga vremena, roditelji neizravno utječu i na to u kakve će se socijalne odnose djeca uključiti. Na taj način, pravilan

odnos roditelja prema djeci djeluje kao zaštitni čimbenik jer djeca takvih roditelja u većoj mjeri prihvaćaju roditeljske standarde i vrednote i prenose ih na svoje prijatelje, stoga smatram veoma bitnim njihovo upoznavanje s ovom tematikom jer se čitanjem rada stječu temeljne informacije za bolje razumijevanje adolescenata te promjena i izazova s kojima se suočavaju u adolescenciji.

Na kraju bih željela istaknuti važnost i potrebu daljnjeg istraživanja proučavanog fenomena s ciljem njegova boljeg razumijevanja i otkrivanja efikasnijih metoda suočavanja s, i odolijevanja sve prisutnijem vršnjačkom pritisku i očekivanjima iz naše okoline s kojima se svakodnevno susrećemo.

## Sažetak

Adolescencija je doba obilježeno izrazitom potrebom za identifikacijom, tj. traganjem za ljudima koji mogu poslužiti kao uzor. Osobito je izražena želja adolescenata da se osjete prihvaćenima od strane nekog društva te njihova podložnost utjecaju od strane svojih vršnjaka. Brojni autori navode da se radi o vršnjačkom pritisku, tj. očekivanjima vršnjaka da se pojedinac ponaša na određeni način bez obzira je li to ponašanje u skladu s njegovim osobnim stavovima i željama jer ako se adolescent konformira očekivanjima vršnjaka, oni ga prihvaćaju, a ako do konformiranja ne dođe, slijede sankcije poput odbacivanja, ogovaranja, izbjegavanja. Nažalost, određeni broj adolescenata, kako ne bi bio izopćen iz društva nekritično se stapa s grupom, čak i ako se s njihovim normama i stilovima ponašanja osobno ne slaže. U pozadini takvog ponašanja adolescenata obično se krije nedostatak samopouzdanja i osjećaj manje vrijednosti. Tako prema Đuranović (2014) nesigurne i povodljive adolescente vršnjaci lako navode na različite oblike rizičnog i neprimjerenog socijalnog ponašanja poput bježanja s nastave, uništavanja tuđe imovine, krađe, konzumiranja alkohola, duhana i droge stoga su obrađeni pojmovi adolescencija i vršnjačka grupa te vršnjački pritisak i područja vršnjačkog utjecaja na ponašanje adolescenata. Pokazalo se da je varanje na ispitu najučestaliji oblik rizičnog socijalnog ponašanja koje adolescenti manifestiraju u kontekstu vršnjaka te rizična ponašanja na internetu (uključujući i kockanje) i fizička agresivnost. Iz prikaza provedenih istraživanja zaključuje se da područja na kojima ispitanici pokazuju najveću podložnost vršnjačkom pritisku odnose na formiranje slike o sebi. Najmanji doživljaj pritiska vršnjaka bilježi se kod manifestnih rizičnih ponašanja, a posebice se to odnosi na seksualno ponašanje. S obzirom na spol, rezultati pokazuju značajniji doživljaj vršnjačkog pritiska kod ispitanika muškog spola u području manifestiranja rizičnih ponašanja. Uspoređujući rezultate srednjoškolaca i studenata pokazalo se kako je doživljaj podložnosti vršnjačkom pritisku izraženiji u uzorku srednjoškolaca jer je njima važnije što drugi misle o njima te im je potrebna afirmacija njihovog društva kako bi se dobro osjećali. Istraživanja ukazuju i na brojne individualne razlike koje su povezane s podložnosti vršnjačkom pritisku poput traženja uzbuđenja, usvojenosti socijalnih normi, percepcije štetnosti sredstava ovisnosti i samopoštovanja, doživljaja pritiska i spola ispitanika te anksiozne privrženosti vršnjacima, nižeg doživljaja vlastite vrijednosti i depresivnosti.

**Ključne riječi:** adolescencija, vršnjački utjecaj, vršnjački pritisak, rizična ponašanja

## **Susceptibility of adolescents to peer pressure**

### **Summary**

Adolescence is a period marked by a distinct need for identification, i.e. search for people who can serve as role models. It is especially expressed their desire to feel accepted by the society and their susceptibility to peer pressure. Many authors point out that it is peer pressure, i.e. expectations of peers that an individual acts in a certain way regardless of whether that behavior is compatible with his personal opinions and desires, because if an adolescent conforms with the expectations of his peers, they accept him, and if he doesn't, he is avoided and rejected. Unfortunately, a certain number of adolescents merge with the group without hesitation to avoid being rejected by the society, even if they personally don't agree with their norms and behavior. The lack of self-confidence and a sense of inferiority are usually hidden in the background of this adolescent behavior. So, according to Đuranović (2014), insecure and impressionable adolescents peers easily induce to various forms of risky and inappropriate social behaviors such as running away from school, destroying other people's property, theft, consumption of alcohol, tobacco and drugs. Therefore terms adolescence, peer group, peer pressure and areas of peer influence on the behavior of adolescents have been processed. It has been determined that the most common form of risky social behavior that adolescents manifest in the context of peers, was cheating on exams, followed by risky behavior on the Internet (including gambling) and physical aggression. It has been concluded that the areas in which adolescents show the greatest susceptibility to peer pressure were those connected to formation of self-image. Minimum experience of peer pressure was recorded with the manifestation of risky behavior, especially sexual behavior. The studies show a significant experience of peer pressure in male subjects in the area of manifestation of risky behaviors. Comparing high school and college students, studies have shown that adolescents show bigger susceptibility to peer pressure because to them it's more important what others think about them and they need recognition of their society in order to feel good about themselves. Studies also point out many individual characteristics that are associated with susceptibility to peer pressure, such as search for excitement, acquired social norms and perception of the harmfulness of addictive substances, perception of peer pressure, gender, anxious attachment to peers, lower self-esteem and depression.

**Key words:** adolescents, peer influence, peer pressure, risky behavior



## 7. Popis literature i ostalih izvora informacija

1. Bastašić, Z. (1995). *Pubertet i adolescencija*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Bašić, J. (2009). *Teorije prevencije: prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Berndt, T.J. i Ladd, G.W. (1989). *Peer relationships in child development*. New York: Wiley & Sons, Inc.
4. Bezinović, P. (1988). *Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja*. Zagreb: Filozofski fakultet.
5. Brown, B. B., Clasen, D. R. i Eicher, S. A. (1986). Perceptions of peer pressure, peer conformity dispositions, and self-reported behavior among adolescents. *Developmental Psychology*, 22 (4), 521-530. Pristupljeno 20. Ožujka 2015. na: <http://website.education.wisc.edu/prsg/wp-content/uploads/2014/07/Brown-et-al-86-Percep-of-PP-Pconf-disp.pdf>
6. Deković, M. i Raboteg-Šarić, Z. (1997). Roditeljski odgojni postupci i odnosi adolescenata s vršnjacima. *Društvena istraživanja*, 4-5 (30-31), 427-445. Pristupljeno 20. Ožujka 2015. na: [http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id\\_clanak\\_jezik=50169](http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=50169)
7. Đuranović, M. (2014). Rizično socijalno ponašanje adolescenata u kontekstu vršnjaka. *Školski vjesnik*, 63(1-2), 119-132. Pristupljeno 20. Ožujka 2015. na: <http://hrcak.srce.hr/search/?q=Rizi%C4%8Dno+socijalno+pona%C5%A1anje+adolescenata+u+kontekstu+vr%C5%A1njaka.+>
8. Đuranović, M. (2013). Obitelj i vršnjaci u životu adolescenata. *Napredak*, 154 (1 - 2), 31-46. Pristupljeno 20. Ožujka 2015. na: <http://hrcak.srce.hr/search/?q=Obitelj+i+vr%C5%A1njaci+u+%C5%BEivotu+adolescenata>

9. Evans, WD., Powers, A, Hersey, J. i Renaud, J. (2006). The influence of social environment and social image on adolescent smoking. *Health Psychology*, 25(1), 26–33. Pristupljeno 20. Ožujka 2015. na: [http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/?term=Evans%2C+WD%2C++Powers%2C+A%2C++Hersey%2C+J.+i++Renaud%2C++J.+\(2006\).+The+influence+of+social+environment+and+social+image+on+adolescent+smoking](http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/?term=Evans%2C+WD%2C++Powers%2C+A%2C++Hersey%2C+J.+i++Renaud%2C++J.+(2006).+The+influence+of+social+environment+and+social+image+on+adolescent+smoking)
10. Forko, M. i Lotar, M. (2012). Izlaganje adolescenata riziku na nagovor vršnjaka - važnost percepcije sebe i drugih. *Kriminologija i socijalna integracija*, 20 (1), 1-132. Pristupljeno 20. Ožujka 2015. na: <http://hrcak.srce.hr/search/?q=Izlaganje+adolescenata+riziku+na+nagovor+vr%C5%A1njaka+-+va%C5%BEnost+percepcije+sebe+i+drugih.>
11. Hartup, W. W. (1992). *Having Friends, Making Friends, and Keeping Friends: Relationships as Educational Contexts*. ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education Urbana IL. Pristupljeno 31. Kolovoza 2015. na: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED345854.pdf>
12. Hodžić, A., Bijelić, N. i Cesar, N. (2003). *Spol i rod pod povećalom: priručnik o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije*. Zagreb: Cesi.
13. Ilišin, V. (1999). *Mladi na margini društva i politike*. Zagreb: Alinea.
14. Jeđud, I. (2007). Percepcija djece i mladih rizičnog ponašanja o značaju vršnjaka. Kvalitativni pristup. *Kriminologija i socijalna integracija*, 14 (2), 1-126. Pristupljeno 20. Ožujka 2015. na: <http://hrcak.srce.hr/search/?q=Percepcija+djece+i+mladih+rizi%C4%8Dnog+ponašanja+o+zna%C4%8Daju+vr%C5%A1njaka>
15. Klarin, M. (2004). Uloga socijalne podrške vršnjaka i vršnjačkih odnosa u usamljenosti predadolescenata i adolescenata. *Društvena istraživanja*, 6 (74), 1081-

1097.           Pristupljeno           20.           Ožujka           2015.           na:  
<http://hrcak.srce.hr/search/?q=Uloga+socijalne+podr%C5%A1ke+vr%C5%A1njaka+i+vr%C5%A1nja%C4%8Dkih+odnosa+u+usamljenosti+predadolescenata+i+adolescenata>
16. Kuzman, M. (2009). Adolescencija, adolescenti i zaštita zdravlja. *Medicus*, 18 ( 2), 155 – 172.           Pristupljeno           20.           Ožujka           2015.           na:  
<http://hrcak.srce.hr/search/?q=Adolescencija%2C+adolescenti+i+za%C5%A1tita+zdravlja.+>
17. Kuzman, M. i Katalinić, D. (2004). *Čimbenici rizika i ovisničko ponašanje u mladih*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
18. Lacković-Grgin, K. (1994). *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
19. Lashbrook, J.T. (2000). Fitting in: Exploring the emotional dimension of adolescent peer pressure. *Adolescence*, 35(140), 747-757.           Pristupljeno 31. Kolovoza 2015.           na:  
[http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/?term=Lashbrook%2C+J.T.+\(2000\).+Fitting+in%3A+Exploring+the+emotional+dimension+of+adolescent+peer+pressure](http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/?term=Lashbrook%2C+J.T.+(2000).+Fitting+in%3A+Exploring+the+emotional+dimension+of+adolescent+peer+pressure)
20. Lebedina-Manzoni, M. i Lotar, M. (2011). Percepcija sebe kod adolescenata u Hrvatskoj. *Kriminologija i socijalna integracija*, 19 (1), 39-50.           Pristupljeno 20. Ožujka           2015.           na:  
<http://hrcak.srce.hr/search/?q=Adolescencija%2C+adolescenti+i+za%C5%A1tita+zdravlja.+>
21. Lebedina-Manzoni, M., Lotar, M. i Ricijaš, N. (2008). Podložnost vršnjačkom pritisku i samopoštovanje kod studenata. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44 (1), 77-92.           Pristupljeno 20. Ožujka 2015.           na:  
<http://hrcak.srce.hr/search/?q=Podlo%C5%BEnost+vr%C5%A1nja%C4%8Dkom+pritisku+i+samopo%C5%A1tovanje+kod+studenata.>

22. Lebedina-Manzoni, M., Lotar, M. i Ricijaš, N. (2008). Podložnost vršnjačkom pritisku kod adolescenata - izazovi definiranja i mjerenja. *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (3), 401-419. Pristupljeno 20. Ožujka 2015. na: <http://hrcak.srce.hr/search/?q=Podlo%C5%BEnost+vr%C5%A1nja%C4%8Dkom+pritisku+kod+adolescenata+-+izazovi+definiranja+i+mjerenja>.
23. Lebedina-Manzoni, M. i Ricijaš, N. (2013). Obilježja mladih s obzirom na podložnost vršnjačkom pritisku. *Kriminologija i socijalna integracija*, 21 (1), 29-37. Pristupljeno 20. Ožujka 2015. na: <http://hrcak.srce.hr/search/?q=Obilje%C5%BEja+mladih+s+obzirom+na+podlo%C5%BEnost+vr%C5%A1nja%C4%8Dkom+pritisku>
24. Maleš, D. (1995). *Između djetinjstva i zrelosti*. Đakovo: Temposhop.
25. Perry, D. G. i Pauletti, R. E. (2011). Gender and Adolescent Development. *Journal of Research on Adolescence*, 21 (1), 61 – 74. Pristupljeno 20. Ožujka 2015. na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1532-7795.2010.00715.x/abstract>
26. Pokhrel, P., Sussman, S., Black, D. i Sun, P. (2010). Peer Group Self-Identification as a Predictor of Relational and Physical Aggression Among High School Students. *The Journal of School Health*, 80(5), 249–258. Pristupljeno 31. Kolovoza 2015. na: <http://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2010.00498.x>
27. Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S. i Brajša-Žganec, A. (2002). Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja*, 2-3 (58-59), 239-263. Pristupljeno 20. Ožujka 2015. na: <http://hrcak.srce.hr/search/?q=Stilovi+roditeljskoga+odgoja%2C+slobodno+vrijeme+i+rizi%C4%8Dno+pona%C5%A1anje+mladih>
28. Ricijaš, N., Krajcer, M. i Bouillet, D. (2010). Rizična ponašanja zagrebačkih srednjoškolaca-razlike s obzirom na spol. *Odgojne znanosti*, 12 (1), 45 – 63.

- Pristupljeno 20. Ožujka 2015. na:  
<http://hrcak.srce.hr/search/?q=Rizi%C4%8Dna+pona%C5%A1anja+zagreba%C4%8Dkih+srednjo%C5%A1kolaca-razlike+s+obzirom+na+spol>
29. Rot, N. (1983). *Psihologija grupa*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
30. Sakoman, S., Kuzman, M. i Raboteg-Šarić, Z. (1999). Čimbenici rizika i obilježja navika pijenja alkohola među srednjoškolcima. *Društvena istraživanja*, 2-3 (40-41), 373-396. Pristupljeno 20. Ožujka 2015. na:  
<http://hrcak.srce.hr/search/?q=%C4%8Cimbenici+rizika+i+obilje%C5%BEja+navika+pijenja+alkohola+me%C4%91u+srednjo%C5%A1kolcima>.
31. Simons-Morton, B. i Farhat, T. (2010). Recent Findings on Peer Group Influences on Adolescent Substance Use. *The Journal of Primary Prevention*, 31(4), 191–208. Pristupljeno 31. Kolovoza 2015. na: <http://doi.org/10.1007/s10935-010-0220-x>
32. Tokić, A. (2008). Suvremene spoznaje u istraživanju povezanosti roditeljstva i adolescentske prilagodbe. *Društvena istraživanja*, 6 (98), 1133-1155. Pristupljeno 20. Ožujka 2015. na:  
<http://hrcak.srce.hr/search/?q=Suvremene+spoznaje+u+istra%C5%BEivanju+povezanosti+roditeljstva+i+adolescentske+prilagodbe>.
33. Ule, M. (1987). *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska enotnost.
34. Vander Zanden, J.W. (2000). *Human Development*. New York: The McGraw-Hill Companies.
35. Vasta, R., Haith, M. i Miller, S. A. (1998). *Dječja psihologija - moderna znanost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
36. Vasta, R., Marshall, M.H. i Scott, A. (2004). *Dječja psihologija-moderna znanost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

37. Zloković, J. i Vrcelj, S. (2010). Rizična ponašanja djece i mladih. *Odgojne znanosti*, 12 (1), 197-213. Pristupljeno 20. Ožujka 2015. na: [http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id\\_clanak\\_jezik=89842](http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=89842)
38. Zvonarević, M. (1981). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Školska knjiga.
39. Wolff, J. M. i Crockett, L. J. (2011). The Role of Deliberative Decision Making, Parenting, and Friends in Adolescent Risk Behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, 40 (12), 1607 – 1622. Pristupljeno 20. Ožujka 2015. na: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/21384100>
40. Csikszent, M. *Adolescence*. Pristupljeno 11. Ožujka 2015. na: <http://www.britannica.com/science/adolescence>